

A

KUNOK EREDETE.

VIZSGÁLTA

FEJÉR GYÖRGY.

P E S T.

KIADJA EDELMANN KÁROLY.

1850.

„Id affirmare ausim : Gentis nostrae Antiquitates
tam firmis nixas fundamentis, quam aliarum gentium;
quibus tamen penes scriptorum suorum traditiones
permanere licet : liceat ergo et nobis.“ — Guil. O.
Kelly — Hibern. Instit. Acad. p. 420.

A
KUNOK EREDETE.

ELŐSZÓ.

Nemzetiségünk kitüntetése dolgában a külföldi tudósoknak érdemeit nyilván elismerjük, és ébresztésökért, utmutatásukért, részvételökért köszönetet mondunk.

Ujonnán hálaadandót reménylettünk a párisi régiség-nyomozó intézettől (Academie des Inscriptions et belles lettres), melly 1840-ben 2000 frankot érő arany emlékpénzt tűzött ki jutalmul egy 1841-ki aprilis első napjáig beküldendő iratra, mellyben megvizsgáltassék a harmadik századtól a XI-ik végéig a Fekete és Caspium tenger északi részein lakott népek eredete, költözködése, és

egymásután letelepülése lehető legnagyobb bizonyossággal.

E kihívásra nem érkezvén semmi pályairat, a kérdés ismételtetett; ekkor is egyedül tudós Neumann Károly Fridrik válaszolt, ezen munkáját küldvén be :

„Die Völker des südlichen Russlands in ihrer geschichtlichen Entwicklung;“ s a becses jutalomra szert tett.

Tőle is sokat vártunk; mert a Hunnokról írt értekezése előbb a hafniai tudományos egyetem-től Dánia országban már jutalomra méltattatott, s mint napkeleti régiségekben jártas, ezen irata által : „Asiatische Studien“ ismeretes lön Európában.

De részünkre tudósítása elégitetlen, sőt hiányos is : a Magyarokról, Kunokról és Kazarokról alaptalanul, hibásan, sértőlegesen is szólván, nemzeti hagyományaink nem-ismeréséből, vagy megvetéséből leginkább.

A Magyarokat népcsöcselékké, Turcus fajtává, Kazar nemzetséggé teszi; a Hunnokat, az Attilaiaikat is, a középkeleten feltűnt Hy-noukkal azon egy nemzetnek vitatja s a t.

Nemzeti becsületünkre nézve mind ezeket tovább is szó nélkül hagynunk nem szabad, nem lehet.

A Magyarok iránti állításait vizsgálóra vontam e munkámban : „Bevezetés a magyarországi Históriaba.“ Itt a kritikai elveket is előbocsátottam; a Fekete és Caspium tenger környékeit megismerttettem, s a nemzeti történet-jegyzőinket is hitelesítettem, mennyire szükséges volt.

Hogy a középkeleti Ásiában és az északiban először kitűnt Hynou és Hun nép azon egy nemzet nem volt, már 1839-ben a Tudományos Gyűjtemény IX-ik kötetében 2—21. lapokon vitattam ugyan eléggé, de mindazonáltal tudós Neumann véleményét sem hagyhatom szó nélkül csak azért sem, mert a tudós párisi társaságtól jutalomra

érdemítettett, és a tudós németektől utánzatatik.

A koszorús írónak azért vitatását nyomról nyomra kísérem, nézeteit a régi adatokkal és új felfedezésekkel egybevetem; okoskodása hiányait és hibáit kitüntetem rövid értekezésemmél, melyet is a kérdéshez értők igazságos ítéletök alá bocsátok. — Pesten márczius 10-kén 1848.

1. §. Századok óta tart a tudós vita az iránt : a Hy-nu vagy Hy-ongnu, és Hun vagy Kun nemzet ugyanazon volt-e? A Hunok a görög és római történet-jegyzetekből elég ismeretesek; a Hynuk a Chinaiakból tudattak meg nem régen. Ezek tudósításához képest tudós Deguignes franczia író a Hy-nukat a Hunnokkal azonította; véleményét rögtön felfogta Pray György magyarországi historikus; ellent mondtak Desericzky Incze magyar, és Schlötzer Aug. Lajos német írók; de fogatlanul : a francziák földijök részére esküdtek, a németeket is magok után húzván; Prayt utánozói követték. A kérdést ujonnan szóba hozta Klaproth Julius, a pétervári tudós társaság tagja, s a Hy-nu névnek a Huntól eredetét nyilván tagadta; a párisi régiségeket-nyomozó tudós társaság a kérdést 1841—1842. kitett jutalomkérdésébe foglalta; t. Neumann Károly válasza oda ütött ki : A Mongóliából Chinaiak által kivert és Scythiában letelepedett Hy-nuk voltak azon Hunok, kik meghódítván és magokkal sodorván az Alánokat, Gothokat sat. okot szolgáltatnak a népek költözködésére. — Ezen ellenkező vélemények tudományos vizsgáltatására Scythiát és Mongóliát, lakosaikkal együtt, szükség előterjesztenünk mindennek előtt. — Az ide tartozandó kútfők főkép a következők.

„Histoire Général des Hunnes , des Tures“ etc. par Mr. Deguignes. Paris Tom. 1. 1756—9.

„G. Pray Annales veteres Hunnorum etc.“ Viennae Tomo 1-o. — „Dissertationes Historico-Criticae in annales veteres Hunnorum.“ — Ibidem annis 1761 et 1774. in folio.

„Josephi Innocentii Deserici Commentarii de initiis et maioribus Hungarorum etc.“ Budae anno 1778. Tomi IV. in folio.

„Magyar Mago Patriarkától fogva I. István királyig.“ Irta Horváth Ádám Pesten 1817—8.

„Julius Klaproth Asia Polyglotta.“ Parisiis 1829. Folio etc.

„Die Völker des Südlichen Russlands in ihrer geschichtlichen Entwicklung.“ Eine von dem königlichen Institut von Frankreich gekrönte Preisschrift. Von Karl Fr. Neumann. Leipzig 1847—8.

„Gutzlaffs Geschichte des Chinesischen Reichs.“ Herausgegeben von Karl Fr. Neumann. Stuttgart 1847—8.

„Denkwürdigkeiten über die Mongolei von Mönck Hyacinth.“ Aus dem russischen Uebersetzt von K. Fr. von der Borg. Berlin 1832—8.

„Ssanungsetsen Chungtaidsi, Geschichte der Mongolen.“ Uebersetzt von Isak Jakob Schmitth mit Anmerkungen. Berlin 1834—8.

„K. H. Ritters Asien.“ Berlin 1835. és a többi.

I. Scythia és ennek lakosai.

2. §. Földünk északi részét Mago, Jáfet fiának, nemzedékei szállották először meg ; Aramaeából, mely Syro-Chaldaeanak vagy Pontusi Cappadociának is mondatott,

és Persia felső része volt, költözködven ide, az Araxes (Rha, Atel, Volga) vize mellékén ütéek fel sátorait. Innét napnyugotra s keletre szétterjedtek. Törzsök-
atjoktól Magogáknak, királyuktól Skolotoknak, és bőr
sátorjaikról Scytháknak neveztetek el; lakföldök
pedig Scythiának.

„Haec sunt generationes filiorum Noe : Sem, Chám,
Japhet; natiqne sunt eis filii post diluvium. — Filii Japhet:
Gomer et Magog etc. Gen. cap. X. v. 1—2.

„Japheto, Noe filio, fuerant liberi septem : — quo factum
est, ut ipsorum nomina gentibus imponerentur : quos enim
nunc Graeci Galatas vocitant, Gomeres olim dictos Gomer
condidit; Magoges vero Magogorum a se denomi-
natorum fuit author; qui ab ipsis (Graecis) vocantur Scy-
thae.“ Joseph. Flav. Antiquit. Judaic. Lib. 1. cap. XII.

„Magog suos posteros nominavit Magog; nunc Scythae
vocantur.“ Joannes Zonar. Ann. L. 1. cap. V.

„Scythae gentem suam omnium novissimam aiunt, idque
hoc modo exstitisse : virum quemdam in hac terra, quum de-
serta esset, primum fuisse, nomine Targitaum, eiusque tres
liberos fuisse; — a minimo autem natu regis, qui Paralatae
vocantur et omnibus nomen esse Scolotis regis cogno-
men; sed Scythas Graeci appellavere.“ Herodot. Lib. IV. 72.

„Diodorus Siculus Scytharum gentem apud Araxem flu-
minem (Rha, Atel, Volga) originem habuisse, parvanque
ab initio ac modicae terrae cultricem fuisse, deinde regem
nactum potentem et bellicosum ac militari virtute praeci-
puum, patriam ampliassse montanam, usque ad Caucasum;
campestrem vero usque ad Oceanum Scythicum et paludem
Maeotidem, flumenque Tanaim, sui historici laboris tertio
in libro posuit.“ Chron. Thur. P. 1. cap. 3.

„Persae Scythas Sacas in universum appellavere a proxima gente, Antiqui Aramos.“ Plin. Hist. Nat. Lib. VI. 19.

3. §. Scythiát Tanais (Don) folyó Európaira és Ásiaira választja el. Az európai Herodot idejében Kárpát hegye és Don vize között terült el. Széltében fekszik a fekete tenger (Pontus Euxinus) és ennek anyja a Maeotisi tó (palus Maeotidis) fölött ismeretlen földekig terjedve, azon csatorna, mely azon tó vizét a Feketetengerrel közli Bosphorus Cimmerius, Os Maeotidis Estretti de Caffa nevet viselt; a félsziget, mely a Feketetenger és Maeotisi tó közé szorúlt, Chersonesus Taurica, Crimaeának mondatott. Nevezetesb folyóji : Ister (Duna), mellynek torkolatja Tiarantus (Aluta), Serotos (Seret) Porata vagy Piretos (Pruth) vizeit szállítja a Feketetengerbe. Tyras (Danaster, Dnister) határ folyó napnyugotról; Borysthenes (Danapris, Dnepper) hajózható, hallal bővelkedik; ezek is a Feketetengerbe ömlenek; Hypanis (Bog) e kettő között, Denepperbe ömlik. Pantikapes (Samara), Gerhus (Kuruherak) patakok, s a nagy Don folyó a Maeotis tavába hordják vizeiket, sat. — Hegyei közül nevezetesebbek : a Peuci, a Kárpátnak alja; az Alauni vagy Alani a Maeotis taván fölül; s a Tanais innenső partján; a Budini, mellyből fakad Boristhenes kútforrása sat. Két pusztája is nevezetes, egyike nagy síkság (Nogai pusztája) Tanais és Boristhenes között : másika rengeteg erdőség. Lásd Herodot, IV. 51. Melás I. 1, Strábo VII. p. m. 211. Plinius IV.

16, Ptolom. Geog. libr. III. Annian. Marcell. L. XXII.,
Jorn. de reb. Get. p. 84, Orosius L. I. c. 2.

„Ister quinque ostia habens, primus omnium, qui sunt
in Scythia, post hunc Tyres et Hyppanis et Boristhenes et
Panticapes et Hypaciris et Gerhus et Tanais.“ Herod. L. c.

„Carpatus mons 46°—48°—30.—Alaunus mons 62°—
30—55°—0. Ptolom. Tab. VII. Europae.

„Tractus Borysthene ulterior in multum sane spatii de-
sertus est. — Nuda arboribus est omnis haec plaga, praeter
Hilacam. — Trans flumen autem non est regio
Scythica.“ Herod. l. c.

4. §. Az ásiai Scythiát Volga vize oszlatta napnyuga-
tira és keletire : a nyugoti Tanais, Feketetenger, Phasis
és Volga vizek által határozottatott el. Ennek fő hegye a
Kaukasusi havasok (Riphei, Ceraunii montes), mellyek
nyugotról keletidélre a Feketetengert a Caspiumival
egy 60—70 mérföldnyi hosszú, s 15—30 széles fal gya-
nánt összekötik. Éjszaki alján mérhetetlen síkság la-
púlt el, mellynek száraz homokos földén, a Caspiumi
tengertől a Feketetengerig egy mély lapály fut keresztül;
derekán a természet 20—30 mérföldnyi kaput nyitott le
Ibériába, Arméniába és Médiába; napkeleti oldala és a
Caspiumi tenger között a másikat Albániába; az első
Kaukasusi, a másik Vaskapunak mondatott. (Portae
Caucasiae et ferrea). — Öble pedig számos vizeknek kút-
feje, ezek közül nevezetesebbek : K u b a n (Vadanus) ez
a Feketetengerbe szakad; K u m a (Udon) minekelőtte
Caspiumi tengerbe juthatna, a homokság és sóstóktól

elnyeletik; Terkij (Alonta) és Koyso (Cassius) pedig a Caspiumi tengerbe szállítják vizeiket. Lásd Herod. I. 203—204. Strabó XI. 342—344. Ptolom. Tab. II. Mélas III. Plinius VI. 9. Amm. Marcell. XXII. 8.

„Scythia, quae in Asia (occidentali) est, terminatur a septemtrionibus terra incognita, ab occasu Scythia, quae in Europa est, usque ad fontes Tanais fluvii, et ad ostia eius in Maeotidem paludem; — a meridie vero parte, quae hinc est Euxini ponti, usque ad Coracem fluvium (Cholchidis) et abhinc aequae distantia linea Iberiae et Albaniae, usque ad latus Hircani maris, quod et Caspium vocatur. — Reliquum quod est usque ad terminum Iberiae, in quo et Caspiae Pilae, ac quod deinde est ad Albaniam usque ad finem Hircani pelagi, in quo Soanc fluvii ostia. Ab oriente autem parte Hircani maris, in qua Rha fluminis 87° 30—48° 50.“ Ptol. I. c.

5. §. Az ásiai Scythiát pedig Plinius és Ptolomaeus idejében napkeleten Imaus hegye, az Emodi hegységnek délről északra felvergődött ága, szakasztá Imauson innensőre és túlsóra; az innenső a Caspiumi tengeren és Volga vizén túl, Imaus hegyének innenső öbléig, hosszában, széltében pedig azon Caspiumi tenger végétől, a Volga folyónak forrásáig terjedett. Fő hegyei voltak: az alsó, közép és felső pupokra torlaszkodó Ural hegy északra (montes Rhymnici), mellynek aljában a Caspiumi tengertől innét is mint túl, vadon sós, békatek-nős, homokos pusztaság terjed el majd ötven mérföldnyire; két oldalain ellenben kies völgyek. Második: nap-

keletre az Alani hegyek (montes Alani), melyek 105. 59—118. 59. fokok között terültek el. Harmadik az Altai (Altai montes, Ektag, Arany hegy) ágai : Norossusi, Tapuri, Beluri s Auxaei hegyek sat. Nevezetesebb vizei Kama, Volgának leggazdagabb vízfordója; Jaik, Rhyrnus, most Ural; Daic, most Emba? mind a kettő Ural hegyéből fakad s a Caspiumi tengerbe ömlik napkeletről. Jaxartes (Sihon, Sir-Darja) Indus folyóval a Paropamisus Havasokból fakad, és déli napnyugotra Hirkániát átfutván, részint Caspiumi tengerbe, részint Aral tóba folydogál, sat. Ptol. Cap. IX. tab. Asiae II. Solinus Polyhistor. lib. XV. 4. 5.

„Scythia inter Imaum montem terminatur ab occasu Sarmatia Asiatica, a septemtrionibus terra incognita — ab oriente vero Imao monte ad septemtrionem vergente; — a meridie usque ad ostia Oxi fluminis in Hircanum mare exeuntis, et inde etiam partem Hircani maris.“ Montes vero Scythiae intra Imaum montem — magis orientales sunt, qui appellantur Alani, quorum fines habent gradus 105. 59. 108. 30. Ptol. l. c.

„Per longitudinem orae Caspii maris, quae aestivo orienti obiacet, sine homine terra, et immensa deserta; quoad pervenitur ad Seres.“ Solinus l. c.

6. §. Az Imaus hegyén túlsó Scythia északra és keletre az ismeretlen földekkel és Serikával, délre a Ganges vizén kívüli Indiával volt határos. Főbb hegyei napnyugatról Auxaei hegyek túlsó oldala, és a Casiusi és Emodi hegyek napnyugati részei voltak. Jelesebb folyója

Oeccard (Irtisch), melly az Auxaei hegyekből északra foly, és Obi vizével egyesülvén a fagyos tengerbe elegyül. Két nevezetes kerületei voltak : Casia és Acassa. Végső helyök volt Samarkand. Ptolom. Cap. XV. Tabula VIII. Asiae. Strabo XI. XV. Plin. VI. 16. 17. Mela I. 11. Diod. Sicul. II. p. 126.

„Extra Imaum montem Scythia definitur a septemtrionibus terra incognita, ab oriente Serica, a meridie vero parte Indiae, quae extra Gangem est fluvium.“ Ptolom. I. c.

7. §. Ásiai Scythiának leghiresebb lakosai voltak a Saka, Massageta és Dahi — Scythák Plinius tanusága szerint „Celeberrimi Scytharum Sacae, Massagetae, et Dahae.“ VI. 17. A Sakák (Sacae) Herod. VII. 9. Strabo XI. Mela III. 7. Plinius I. c. Ptolom. VI. 13. Ammian. Marcell. XXIII. 6. Eredeti fészkek Armenia és Cholkis között volt, tölök, mint közelebbektől neveztek el minden Scythákat Sakáknak a Persák. A Jaxartes folyó, Imaus hegy és a Parapomisada (Himelája) havasok közötti zöglyukakat gyarapíták meg, ezek Sakastelenoknak is neveztettek, lakhelyök pedig Sakasténának, melly most kis Bukara, Kasgár városával. Ezek földén ment át a kereskedői út Chinából Serikába, innét meg mind a persiai mind a római birodalmakba.

„Sacae terminantur a conversione Jaxarti amnis, a septentrione ac meridie ipso Imao monte. — Apud ipsos est receptaculum eorum, qui ad Seras negotii causa profiscuntur penes montem Imaum, cuius gradus sunt 140. 43. 0.“ Ptol. Cap. XIII. Tab. 7.

„Ad fluenta Jaxartae degunt arcus tenentes Sacae, quos nemo alius improbaverit Sagittarius; non enim ipsis fas est incassum iaculari.“ Dionysius Perierg. „Sogdiis continui sunt, Sacae natio fera, squallentia incolens loca; solo pecore fructuosa; ideo nec civitatibus culta; cui Ascantinia mons imminet et Comedus. Praeter quorum radices et vicum, quem Lithinon pirgon appellant, iter longissimum patet mercatoribus pervium ad Seras subinde commeantibus.“ Amm. Marcell. lib. XVIII.

8. §. A Massageták (Herod. I. 201. II. 201. Strabo XI. 349—351. Plin. IV. 3—17. VI. 17. Curtius VII—VIII. Justin. I. 8. Ptolom. IV. 10. Amm. Marcell. XXI. 18. XXVIII. 14.) a Sakák földén fölül Jaxartes vizének kanyarodása és a Caspiumi tenger között tanyáztak; Solinus tudósítása szerint fehér szinekből, mások szerint az albani havasoktól Albánusoknak, Alanusoknak is neveztettek. Először Cyrus persa király ellen viselt dolgok miatt híresültek, utóbb Volga vizén átkelven, az átellenőkben volt rokon Scythákat tanyájikból kiűzték, és megszállván a tenger innenső partjait, az Iberia s Colkis között Cyrus folyó vizéig terjeszkedtek. Ezek is Albanusoknak vagy Alanusoknak és régi Massagetáknak neveztettek hóditott népeikkel együtt; a Vaskapu, Koyso vizének Caspiumi tengerbe szakadtánál, tőlök neveztetett Albani kapunak is (Pilae Albanae). Ezek gyakran beütöttek Armeniába, Mediába sat. királyaik alatt; hatalmaskodtak Justinian császár idejéig. Tőlök származtak az európai Alanok is.

„Colunt autem Scythiam intra Imaum versus septemtriones, qui communi vocabulo *Alani* Scythae nominantur. — Appellantur vero, qui iuxta *Axcanteam* montem sunt *Massagetae*, etc.“ Ptol. l. c.

„Mare ad vesperam vergens, quod *Caspium* vocatur, *Caucasus* cohibet; qua vero parte vergit ad auroram orientemque solem, planities excipit prospectu immensae magnitudinis, quam spatiosam planitiem non ex minima parte *Massagetae* possident; quibus bellum *Cyrus* inferre cupiebat.“ Herod. l. c.

„In plaga orienti aestivo obiecta, circa defectus et crepidines montium, quos *Imaus* et *Taburios* vocant, usque dum venit ad *Seres*, *Alani* sunt diffusi per populosas gentes et amplas, quas dilatari ad usque *Gangem* accepi fluvium.“ Amm. Marcell. Lib. XXXI. És ismét: „Transito *Tanai*, in immensum extensas *Scythiae* solitudines *Alani* inhabitant veteres *Massagetae*, ex montium appellatione cognominati; paulatimque nationes conterminas celebritate victoriarum attritas ad gentilitatem sui vocabuli traxerunt ut *Persae*. — Ita partiti per utramque mundi plagam *Alani* (quorum gentes varias nunc recensere non refert) licet diremti spatiis longis per pagos, ut nomades vagantur immensos, acui tamen progressu ad unum concessere vocabulum, et summatim omnes *Alani* cognominantur.“ Ibidem „*Alani* armorum levitate veloces—latrocinando et venando adusque *Maiotica* stagna et *Cimmerium Bosporum* itidemque *Armenios* discurrentes et *Mediam*.“ Ibid.

9. §. *A Dahák* (*Dai Dahae*) Herod. I. 25. Strabo XI. 202. Plinius VI. 15. 16. 17. Curtius VIII. 7). A *Caspiumi* tenger túlsó és *Oxus* folyó innenső partjait szállották meg; négy nemzetségre szakadtak, tőlök szár-

maztak a Parthosok is, kik Persia hegyes-völgyes északi zugaiba vonulván, alattomban annyira szaporodtak, hogy Arsák vezérjök alatt nem csak magokat mentheték meg Seleucus, siriai király, Nagy Sándor utódjának, hatalmából; de az egész Persiai birodalmat és Baktria országot is meghódították, és a Római birodalommal Ásia birtokában vetekedtek. Herodot III. 98. 117. Polyb. X. 131. Strabo XI. Plinius VI. 23. Justinus XLI. 1. Arrian. III. 31. Amm. Marcell. XXIII. 6.

„Orae maritimae, cuius initium Halys amnis est, Dahae confines sunt, acerrimi omnium bellatores; et Chalibes.“ Amm. Marcell. XXII. 8.

„Ad laevam usque mare Caspium naviganti nomades accolunt, eos iuniores Daas appellant, qui etiam Akarni sunt nominati. Dehinc deserta regio interiacet, deinde Hircania.“ Strabo l. c.

„Revocato ad bellum animo Alexander Chorasmios et Dahae in deditionem accepit.“ Justin. lib. XII. Cap. 11. 18.

10. §. Europai Scythák lettek azok, kik nyugoti Ásiából a Massagetáktól kinyomatvák, a Tanais folyón átkelvén a Kimeri, vagy Gomerieket legyőzték és megfutamították Krisztus születése előtt 650. év tájban. Ezen alkalommal híresek is lettek egyetemben : mert a megfutamítottakat nyomozván, Mediába vetődtek és azt meghódították, hódításukat folytatván, egész Ásiát megadóztatták és szolgálatjokban tartották 28 évig; Dariust Persák királyát egész seregével, s Nagy Sándor hadi-

2*

erejét csúfosan megszalasztották sat. Voltak Herodot idejében : 1) Szántóvető (Georgii) Scythák, Boristhenes és Panticapes folyók között, számra legkevesebbek, de legfontosabbak. 2) Vándor Pásztorkodók (Nomades) a Panticapes és Gerhus vizek közötti pusztán vándorlottak marháikkal, lovaikkal és børsátoraikkal, melyektől elneveztetének Scytháknak. Ezek legnagyobb számmal voltak. 3) A királyiak (Basilides) : ezek Gerhus vize és Maeotis tava között s a Chersonesusi szigetben laktanak állandóan, s magokat a többinél jelesebbeknek tartották. 4) Az Alánok : Maeotis taván fölül az Alauni hegy alatt, Tanais vize mellett, azért Tanaitáknak mondatnak. Ezeken kívül szélengettek némellyek körül mint a Callipedák, Alanzonok, sat. Herodot I. IV. VI. Strabo VII. Mela I. II. Amm. Marcell. lib. XXII. 8.

„In medio autem spatio arcus, quod expedito viatori diebus conficitur quindecim, Europaei sunt Alani et Costobocae, gentes Scytharum innumerae, quae porriguntur adusque terras sine cognito fine distentas; quarum pars exigua frugibus alitur, residuae omnes palantur.“ L. c.

11. §. De a Scythák között kivált Európában más idegen népek is laktanak; legnevezetesebbek a Szarmaták (Sauromatae). Ezek Diodorus Siculus tanusága szerint madai nemzedékek és Mediából szállítottak ide; Ptolomaeus idejében annyira elszaporodtak már, hogy mind az európai mind a nyugot-ásiai Scythia tőlök neveztetett el, Sarmatia prima és Sarmatia altera névvel; hozzájuk tartoztak ezek : Roxolani, Jazyges, Bastarnae,

Peucini, Hamaxobii, Venedi, Borussi, Aestii Európában; Ásiában pedig : Basilei, Sarmatae, Modacae, Zacatae, Suardini, Perierbidi, Jaxamates, Hippophagi, sat. Herodot IV. 21. Ptolom. 1. c. Stephanus Byzant. V. 590. Melas I. 3. Plinius IV. 4. 12. Amm. Marcell. 1. c.

„Circa stagna Maeotica ultima extremaque plures habitant gentes sermonibus, institutorumque varietate dispariles : Jaxamatae, et Maeotae, et Jaziges, Roxolanique et Alani, et Melanchloeni, et cum Gelonis Agathirzi. — Ubi Riphei deficiunt montes, habitant Arimphei, iusti homines, placiditateque cogniti; juxtaque Massagetae, Alani et Sargatae, aliique plures obscuri.“ Ammi. Marcell. L. XXII. 8. „Primam partem incolunt septemtrionem versus et occasum Scythae quidam vagi, et in plaustis degentes vitam; ultra hos Sarmatae ipsi quoque Scythae.“ Strabo Lib. XI. p. 492. Háromféle Alánok voltak tehát Volgán túl és innét, és a Tanaiták : ezt szükség megjegyeztünk.

„Scytharum nomen transiit in Sarmatas et Germanos.“ Plin. Lib. IV. c. 12.

12. §. 2-or : a Góthok (Gothi, Gothones, Gytones) német faj; eredtek Scanziából, a Venedáktól Visztula folyó torkolatjához tolattak le; Ptolomeus idejében onnét Bug vizéhez vándorlottak; és résznyire Dáciában, résznyire pedig európai Scythiában a Maeotisi tón fölül, és a chersonesi félszigetben telepedtek meg: az első Vestgothoknak, a másikkak Ostgothoknak neveztettek; több rokon és hódított nemzetiségekből állottak, mint : Vandalai, Sueui, Gepidae, Heruli, Sciri, Burgundi sat.; a Rómaiakkal vetélkedtek. L. Tacit. de moribus German.

cap. IV. Annal, II. 62. Plin. IV. 28. XXXVII. 2. 11.
Ptolom. III. 5. Strabo VII. 1. Jornand de rebus Geticis.

„Hinc longius siti erant Gothi, — Vandali, alique omnes populi Gothici; qui et Scythae quondam nominabantur.“
Procop. de Bello Goth.

13. §. 3-or: Hunnok (Chuni, Unni) ezek is szállásoltak mind az európai mind az ásiái Scythiában; főtanájok a caspiumi tenger és kaukazusi hegység fölötti nagy rónaság volt. Innét a Tanais vizén átkelve az utjokban volt Tanaita Alánokat meghódíták és magokkal sodorták; velök összeszövetkezvén, a napkeleti Góthokat támadták meg, és hűbéreseikké tették minden felekezeikkel együtt; a napnyugotiakat pedig Moesiába szalasztották; a Szarmata nemzedékeket is nemkülönbön meghódították, vagy menekülni északra kényszerítették; két országot alapítottak: egyet napnyugoton, melly mind a két római birodalmat megadóztatta; a másikat napkeleten, melly Persia országgal megvívott, s t. eff. Ezen Hunok Scytháknak is mondattak; és az ugynevezett Hynok voltak-e? Ez vagyon kérdésben.

Πρῶτον μὲν Σκύδοι εἰσι, ὅσοι Κρονης ἄλος ἄθχι Παρβαλυην ναιουσῶνά στομα Κασπιδος δὴ' μης Ὀυνοὶ δ' ἐξείης.
Dionys. Alex. v. 728.

Ὅτι οὐνοὶ ἢ Θουνοὶ, μετὰ τον στοικείου Κασπίον ἐδνορ εἰσι Σκνδικον. Eusth. ad vers. 730.

„Hunni pervasis Alanorum regionibus, quos Geutringis confines Tanaitas consuetudo nominavit, inter-

fectisque multis et spoliatis reliquos sibi concordandi fide pacta junxerunt, eisque adjunctis confidentius Ermenrichi late patentes et uberes pagos impetu perruperunt. Restitit aliquantisper Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede sociaverat partibus suis. Verum.“ etc. Amm. Marcell. L. XXXI. 3.

„Neque Simocattus modo, sed etiam multi alii fide digni Hunnos gentem fuisse percelebrem commemorant.“ Eustath. m. c. 103. Dionys. — Nemini dubium esse Hunnos Scythas esse. Cocces. Sabell. Enniadis IX. 4.

Scythiának jelesebb első lakosai közé számláltatnak még az Ugrok, Ogorok, Ugorok, Jugorok is, kik utóbb Ungarusoknak mondattak : „Cimmerii potentiam olim in Bosporo maximam habuere, unde Cimmerius Bosporus appellatus est. Hos Scythae ex his sedibus pepulerunt, Scythas autem Graeci, qui Panticapeum, et alias in Bosporo urbes habitarunt. — Dehinc Achaeorum regio stadiis D. — Post Tyri haetas (Thissagetas) — Ugri, e quibus pars maxima nomadibus, idest pastoribus constat; pauci agrorum colendorum studio tenentur.“ Strabo l. c. VII. 7. pag. 306. Ptolomaeus : inter fluvium Rha, (Atel, Volga) ac Rhymnium (Jaik Ural) Orgases (Ogores) nominat Asiae tabula II-a. — Hogy ásiái Scythiában még több idegen népek is laktanak, bizonyos : nevöket fölhordanom itt szükségtelen; elég legyen Choron Mosest hallanunk : „Scythia, quae et Apactaria alias Turcia dicitur, ab Ethele flumine ad montem Imaum et ultra usque Zericam pertinet, Scythiam hanc, quatuor, et quadraginta gentes incolunt. Sogii (Sogdy) Thucarii, Ephtalitae (Hunni Albi) aliaque praeter ea nomina barbara. Sogdii sunt opulenti, artifices, ac mercatores, atque inter Turcastaniam et Ariam habitant.“ L. c. p. 305. — De hogy törzsök-eleink is Sogdániában laktak legyenek Megarok

neve alatt Plin. VI. cap. XX. Vagy Áriában Mazoranok
neve alatt (Ptolom. I. VI. c. 17. tab. IX.) ennek állítására
semmi hiteles okunk nincsen. — Hogy a törökök sem lakta-
nak eleinte itt, ezt tudja és vallja már az egész tudós világ:
„Ueber die Ursitze der Türken wird uns von keinem
Volke etwas zuverlässliches berichtet. — Eine unbezweifelte
türkische Nation finden wir erst im sechsten Jahrhunderte
unserer Zeitrechnung am Altai, den die bizantinischen
Schriftsteller damaliger Zeit Ektal oder Ektag nennen, und
seit der Auflösung des mächtigen Reiches dicser Touekoi,
oder wie die Chinesen sie nennen Tuküi um das VIII.
Jahrhundert (durch die Saracenen) verhället dieser Name
für die Europäer bis in die Zeiten der Schelchuiden.“ —
Versuch über die tatarischen Sprachen. Von Wilhelm
Scholt. Berlin 1836. S. 118.

II. Mongolia és ennek lakosai.

14. §. Földünk napkeleti részét egy fegyveres nép
szállotta meg először; nevök ismeretlen maradott sokáig.
Mostani nevök Mongol, Mongolia, vagyis Tatár és Ta-
tárország; de helytelenül.

„Die Chinesen gebrauchen den Namen Ta-ta später
Ta-ta-or, oder Tatar ganz in derselben Ausdehnung wie
wir in Europa: sie bezeichnen nämlich damit die drei
grossen durch Sprache verschiedenen Völker: Tungusen,
Mongolen und Türken. — Die genauesten Schriftsteller des
Mittelreichs verstehen aber unter Tataren ausschliessend
Mongolen. Die Tataren, sagt der berühmte Philosoph und
Geschichtschreiber Nyeou-Gang-Sieu (lebte von 1007—
1062) sind ein besonderer Zweig der Moko. Sie wohnten

nordöstlich von den Kitan. Als sie von diesen in der Folgezeit angegriffen worden, trennten sie sich; ein Theil von ihnen wendete sich zu den Kitan, ein anderer nach To-pai, und ein dritter liess sich in Yu-schan, oder dem Yu-gebirge nieder; dieser Theil nannte sich Tatar. — Ja dieser Name ward auf die meisten der nordwestlich von China wohnenden Völkerschaften, die den Chinesen im Laufe der Geschichte bekannt worden sind, übertragen; so wurden die Hy-ong-nu die Tukieui—und die Kitan—sämmtlich Tataren genannt.“ — „Die persischen u. arabischen Geschichtschreiber kennen den Namen Tatar nicht, und nennen gewöhnlich Dschingis-chan den Beherrscher des Mongolen-Volkes. Einige Gelehrte hielten es für sinesisches Wort, weil die Sinesen jedes Nachbars-Volk Ta-ta nennen. Nach Karpinis Erzählung (s. dessen Voyages in Bergeron pag. 38.) entstand der Name Tatar von dem Flusse gleichen Namens. — Dsingischan wie bereits erwähnten, ein Mongole, da aber der grösste Theil seines Heeres aus ihm unterworfenen Tataren-Horden bestand, so ward die Benennung der Tataren die Allgemeine. Die jetzigen Mongolen unterscheiden sich in der Sprache sowohl, als im Aeussern gar sehr von den Tataren, — kein einziges jetziges Volk der Tataren nennt sich nach diesem Namen, sondern nach der besondern Benennung des von ihm bewohnten Landes.“ Karamsin. Geschichte des russischen Reichs. III. B. Nro 160. p. 310.

15. §. Mongolia napnyugotról a Tibeti (Tanguth), napkeletre a Tungus (Mandschii), északra Irkutzk, Jenisei és Tomszky orosz tartományok, s délre a chinai közép, vagy mennyei birodalom között terült el, a 118—148-ik hosszúságu és 41—53 szélességü fokozatok között. Egykor messzebb is terjedett: a chinai birodalom-

nak három nyugoti részeit, a kis és nagy Bukkarát a Caspiumi tengerig, és az orosz Sibiériának délső tartományait is magában foglalta.

„Vor Alters her umfasste die Mongolei im Süden alle die Berge, längst denen die grosse Mauer sich hinzieht; im Norden hatte sie die Südgrenze des Gouvernements Irkutsk, Jenisei und Tomksk inne, im Westen gränzte sie unmittelbar an Tangut (Tibet), gegen Osten an die Tungusischen (Mandschu) Stämme, am Süden an das chinesische Reich.“ Hyakint l. c. p. 94—95. Egyeznek ezek Schmitth jegyzetivel is p. 49. Lásd Rittert is Asten p. 324.

16. §. Mongolia fő hegyei: 1-ör Turleton, Schneeberg, hóhegy, a tibeti tartományban ered, a chinai birodalmat északról födözi és Mongoliát napkeleti Turkestántól elválasztja. 2-szor Altay, (Aktag aranyhegy) Bukkarában a régi Ariában kezdődik, négy ágakra terjed; a délső öblében foglalja Turkestánt, Turfán városával együtt. 3-or Chigani, (Ssjani) hegység északi napkeleten Mongoliát választja el Sibiériától. Nevezetes folyói: Hoang (sárga folyó) Tibethországban keletkezik, Mongoliát nyugotról északra és keletre átfolyván, a chinai birodalmon keresztül a napkeleti világtengerbe szakad. Irtisch, Oecaris, Oecrades, Altay hegységből ered, Obi vizével egyesül, s vele a Jegestengerbe ömlik; napnyugotra Mongoliát határozza. Amur, Yamur, Helong-Kian, Mongoliában fakad, és keletről széltében határ. Tavai: Pai-kal, mellyből ered az Angara folyó, melly Jenisei vizével egyesülve, nemkülönben a Jeges-

tengerbe szakad. Pusztája : Chamo vagy Xamo és Lop.
— Földe posványos és többnyire homokos. Földabroszát
lásd Hyakint és Práynál.

„Der Altay, oder Altai Ole, das goldene Gebirge, nordwestlich am Lande des Ost-Turkistán, und der Kosaken erstreckt sich auf 200 Ly; seine Gipfel verlieren sich in den Wolken, und der Schnee schmilzt auf ihm sogar im Sommer nicht. Dies Gebirge wird für die Mutter aller Berge im Nordwesten gehalten. Das Hauptnest desselben, der eigentliche sogenannte Altai liegt auf der Nordwestseite, und bildet einen auf drei Seiten senkrecht abschüssigen Kessel; nur auf einer Seite befindet sich ein freier Zugang zu dessen Innerem. Von diesem Orte gehen vier Hauptzweige aus. Der erste Zweig nach Norden erstreckt sich nach der Richtung des Oerzis, oder Irtisch bis zu den russischen Gränzen. Der Zweig nach Osten, umgibt die Mongolei auf mehr als 800 Ly. Der dritte Zweig im Süden bildet nach Osten gehend, die Gebirge, welche den Kirgisch-Nor umgeben. Der vierte Zweig, der nach Süden geht, zieht sich in verschiedenen Biegungen, unter verschiedenen Namen ununterbrochen durch die Sandsteppe Dazsi bis nach Ordos hin.“ Hyak. I. c. p. 104—105.

17. §. Ezen roppant birodalmat Altay hegye szakasztja napkeletire és nyugotira. Az elsőnek neve : Chalka-Tatán vagy átaljában Chalka; a másikanak Tschungare. Mindenike meg birtok-osztályok (Aimak, Aiman, Gebiets-Antheilen) szerint oszlott fel. A chalkaiban volt 25 illy osztályrész, mellyek közül legjelesebb a Tatán, mert onnét származott Chingis-Kám. — Leg-

szélesebb a keleti és nyugoti Ordos a havas hegyeken és Sárga folyón fölül mindjárt és Urtó fölötté; legszélesebb napkeletre Zizigár. A nemzetségek közt legregiebbek, legnevezetesebbek : a Tatán, Oirad, Kitán, Tillgass, Chockor (Ujgur), Dschalair, Chi-unnu, Stäm-bie s Tungus nevezetűek. A Tschungareiek voltak öten : Ili, Uromi, Barkjul, Chemkarassu és Turbaktai, ez a nyugati északon legszélső, legnevezetesebb is volt. A birtokrészek nemzetségeikkel együtt ismét annyi zászlóaljakra osztattak, a hány ezer embert fegyveresen kiál-lithattak. Minden birtokos nemzetségnek volt Kámja (fejedelme) s minden zászlóaljnak (Hodos) kapitánya; de egy alatt gyakran több is volt. Életök módja volt a vándorpásztorkodás, vadászat, harcz és zsákmányozás. Többnyire mindezen nemzetségek azonegy eredetűek, törzsökatyjoknak Tay-tun nevűt vallják; atyjokfiainak a Tokariakat Hirrkániában; nyelvük is azonegy, némelly szójáratokat kivévén és rokon a Turkistaniakéval (Ariában) és a Bukkariakéval Bactriánában. Hogy valamely idegen nép közöttök letelepedett volna, ennek semmi nyoma.

„Dschingis-Cham geboren 1164 wurde mit 13 Jahren Beherrscher einer kleinen Horde Mongolen, wuste sich aber bald zum Schrecken Asiens machen. Er unterwarf sich alle mongolische Stämme, sott seine Feinde in kochendem Wasser; stieg über die chinesischen Mauer, verbrennte Peking (der Brand dauerte ein Monat) und Nanking, wollte in China alle Bauern niedermachen, um das Land in eine grosse mongolische Wiese umzuwandeln. Eroberte die

Tartarei, zerstörte die gelehrte Städte Bochdra und Samarkand; stellte oft 300,000 Streiter ins Feld. Sie drangen in einem Raubzug von Wolga bis Donau vor. Bei Liegnitz füllten sie 9 Säcke mit abgeschnittenen christlichen Ohren. Dann warfen sie sich über Ungarn im Jahre 1241.“ J. Annegarn Weltgeschichte IV. Theil, p. 327—328.

„Den Mongolen ist nur eine Regierungsform bekannt, nämlich die nach Theilgebieten. Sie theilen sich in Stämme, oder Theilgebiete, Aimake genannt.“ Hyak. l. c. p. 167.

„Alle Stämme der mittleren und westlichen Gross-Asien die Indier, Tokarier, Mongolen, Geten, u. s. w. erkennen Tay-tun zu ihren Uraltern.“ Sui Schin scriptor sinensis apud Neumann l. c. p. 172.

„Die Uebereinstimmung einiger Wurzelwörter des mongolischen Volkes mit Turkistan's und Buchara's erläutert zum Theile ihre Abstammung. Man muss jedoch annehmen, dass die Mongolen schon in hohem Alter sich von den Bewohnern Turkistan's und Buchara's absonderten, denn nur eine lange Trennung konnte ihre Sprache gleichsam zu einer Ursprünglichen machen.“ Hyak. p. 107.

„Die ganze Geschichte des mongolischen Volkes bezeugt, dass die Wanderungen ihrer Stämme aus einer Gegend in die andere von der Vertheilung der Ländereien bei jeder wichtigen Umwälzung in diesem Lande entsprangen; Spricht aber bei keinem einzigen Ereignisse davon, dass ein anderes, von den ursprünglichen sowohl in Abkunft als Sprache verschiedenes Volk in die Mongolei eingewandert sei; — ein unbestreitbarer Beweis von der Einheit des mongolischen Volkes selbst in Alterthum.“ Hyak. l. c.

18. §. Ezen eredetileg azon törzsökü, nyelvé és lakhelyü nemzetségek más és más névvel neveztettek el

időfolytával, hol lakhelyöktől, mint Tatán = gunyhó, hol színöktől : p. o. kékeknek Chino; hol erkölcsöktől farkasoknak Chynuj; hol zászlóaljaktól tiz, husz ezredeknek, hol pedig csupa önkényből. A nemzetségtől volt a Chám neve is, és a Chámtól a nemzetségeké is. A chámok közösíték nevöket mindazon nemzetségekkel, kiket magokhoz hódítottak; a kik mindnyájokat meghódították, nevöket is mindnyájokra kiterjesztették, melly addig, míg hatalmok tartott, keletben maradott; ha másikra szállott, másiké lett közönséges, de a tulajdon nemzetségi minden esetben megmaradott akkor is, ha az ő nemzetségének csupa ágazati elneveztetése volt. Így a Tatán nemzetségnek öt tulajdon neve volt, az Oirát nevezetűnek is öt. A közös nevűek nem tettek különös nemzetet, hanem csak különös uralkodó házat, ez vagy amaz nemzetségi vagy nemzetségágazati házból.

„Das ganze Reich oder Volk erhält bei ihnen seine Benennung von dem regierenden Hause, und jeder Aimak von dem herrschenden Stamme. Mit dem Falle der herrschenden Häusern verliert das Volk nicht seine Existenz, sondern es erhält nur mit dem Wechsel derselben andere Benennungen. Auf diese Weise besteht ein und dasselbe Volk von den ältesten Zeiten bis jetzt nur unter verschiedenen Namen : Chunjui, Stänbi, Schujhan, Tulga, Kitán, Tatán, Mongol.

„Diesem Volke ist die Benennung Mongolen nicht deshalb beigegeben, weil sie von dem Hause Mongol abstammen, sondern deshalb, weil dieses Haus mächtig geworden, endlich alle übrige Stämme seines Volkes seiner Macht

unterwarf, und gleichsam ein neues Haus gründete nach der Benennung seines Hauses. Auf diese Weise wurden die verschiedenen Stämme auch früher mit dem allgemeinen Namen : Tatanier, Kidanen, Ckockoren (Uiguren), Tulgassier, Stämbier, Chun-jui u. s. w. genannt.“ Hyak. p. 116.

19. §. A Chiun-jui nemzetség tulajdon nevét a chinaiak, noha legközelebb lakott hozzájuk, csak határaik összeütközésével, a chiai uralkodó házoknak multa után tudták meg, elhatalmasodni pedig Krisztus születése előtt négy századdal kezdettek, a napnyugotra lakott Yu-tscheu, Yta (Geta) nemzetet megtámadván és meghódítván Kansu nevü tartományokban; innét a belső háborgások miatt három országra hasonlott és elgyengült közép birodalomba gyakran beütéseket tevén; 225 évvel Krisztus születése előtt Chalka tartományban birodalmoknak és köznevöknek fundamentomot vetett Toman vagy Teuman nevezetü Chámjok, melly örökségi joggal a Modo (Mete) fiára szállott volna, de ő második felesége hízelkedésére ennek fiának szánta; azért mind magát, mind mostoha anyját és öcscsét a törvényes örökös megölette. Így biztosítván magának a főhatalmat, a chinaiaiktól elfoglalt tartományokat visszaszerezvén és őket megadóztatván, rokon nemzetségeit meghódítván Schanjui (Tanjoi) nevet vevén magának, megállapította birodalmát, három részre osztá, napkeletire, nyugatira és középsőre; a két szélsőt Chámokra bizta, a harmadikban maga üté föl fejedelmi székét, ugy rendelvén, hogy a napkeleti Chám legyen mindig a Schanjui követ-

kező. Minekutána egész Turkistant, Bucharat a Caspiumi tengerig elfoglalta, kimúlt Kr. sz. előtt 179-ben. Fentarták a Chion-nui birodalmat ivadéakai is, ámbár némelly veszteséggel, szinte a XIII-ik izeg Kr. sz. előtti 57-dik évig. Ekkor kitört a napkeleti és napnyugoti Chámoknak Schanujok elleni agyarkodása, maguk közötti czivakodás és a belső háború, melyet a chinaiak nyilván és alattomban élesztettek és forraltak. A meghasonlásnak a birodalomnak északira és délszakira elválása lett vége Kr. sz. után 48-dik évben.

„Chuan-Di, der als der Bildner des uranfänglichen Chinas betrachtet wird, vertrieb bei Erweiterung der Grenzen seines Reiches im Norden das Volk Chunjui. Man nimmt an, dass dieser Herrscher im 27. Jahrhunderte vor Christi Geburt, noch vor Einfindung der chinesischen Schrift gelebt habe; und daher fehlen dieser ersten Nachricht über die Chunjui, obgleich sie für zuverlässig angenommen wird, doch alle Beweise, ausgenommen das Alterthum der Ueberlieferung, auf welche sich gründet.“ Idem p. 169.

Krisztus születése előtt a világ teremtése óta le gal á b b 3960, a vizözön óta 2310, a nemzetségek széto sz lása óta 2049 esztendő folyt le, a leghitelesebb számítások szerint : a Hunuknak Jao chinai király alatt az északkeleti világ tenger melletti föltüntök Kr. sz. előtt 2357. évvel, tehát lehetetlen. Lehetetlen azért is, mert oda költöztöknek, ha történt volna, vagy a honi vagy a vidéki tartományokban valami nyoma, mint a caspiumi tenger és Macotis tava mellé vándorlásoknak, fennmaradott volna. De, ha oda költözködésök tudatlanul maradhatott volna is, az ó china i falak ig terjedésök, ha történt volna, egészen ismer-

retlen nem maradhatott, valamint az ő Seresekig és Indusokig barangolásuk ismeretes lön : „Scythia — post mare Caspium vergens ad Hunnos, Alanos et Seres — hacc inquam patria longe se tendens, lateque aperiens habet ab Oriente Seres in ipso sui principio ad littus Caspii maris commorantes“ mond Jornand de rebus Geticis, mihi pag. 24. Miket tehát a chinai hagyományok rebesgetnek, igazak lehetnek a Hy-nukról, de a Hunokról lehetetlenek.

„Die Tockari (Ptol. VI. 11.) wohnten vermisch mit Ita oder Geten, — das jetzt stark befestigte Kan-tschou der Provinz Kansu gehörte vormals nicht zum chinesischen Reich. In den älteren Zeiten, wovon Kunde ward, finden wir diesen Bezirk von 39° 0' 40'' nördlicher Breite und 99° östlicher Länge von Paris unter der Herrschaft der Yu-tsche oder Geten und später bei dem Anfange der Han (Chan) Dynastie, gehörte er zu dem Reiche Hyo-gnu. Der Tun-Choang ist der älteste Name der Stadt, und des Districts Scha-tschehou; ein Landstrich der noch am Anfange der Han Dynastie den Hiongnu gehörte“ Pei-Kiou scriptor sinensis. Neumann l. c. p. 172. 179. — 193. — 29. — 22. „Von der Gründung des Hauses der Chiunnen bis zu seiner Theilung 269 Jahre.“ Hyakint l. c.

20. §. Az északi Chiunnuk tudván vizsontagságaik okait, a chinaiak fondorkodását is megboszulni akarván, birtokukba berohantak és szerteszét pusztítottak, de visszaverettek; ezentúl mindent elkövettek a chinaiak azoknak megrontására; egyfelől a birtokaikra vágódó délszaki Chiunnukat, másfelől a Dillini és Stämbi rokonaikat izgatták és lázitották ellenök, magok pedig közéről nagy hadisereggeikkel szorongatták őket. Mind-

ezekhez a belső viszálykodás, szárazság, éhség is járulván végre magokat részint a chinaiaknak megadni, részint a Stämbiek közé vonulni, és földöket ezeknek átengedni, velök összeolvadni kénytelenítették. A chinaiak fogságába jutottak a nagy falak mögé a határok őrzésére telepítették le Kr. sz. után 93-ik évben; de a délszaki Chiunnuktól itt is háborgattatván 94-ben mindjárt innét nagyrészt kiköltöztek és Urumzes és Tschabartai Ainamba, nyugotészaki atyjokfiához menekültek. Kr. sz. után 120-dik évben a napkeleti Turkistant foglalták el; 121-ben bitorlójikon boszút állni kívánván, a chinaiakra ütöttek, de szerencsétlenül visszaverettetvén, 124-ben Turkistanból kiűzetek, 126-ban pedig épen tönkre tétettek; kik fennmaradtak, részint megfutamodtak, részint a Tschabartaiakkal egybeolvadtak, hírók nevök megszűnt. Az északi Chiuni birodalom tartott mintegy 80 évig.

„Seit der Zeit, als das Reich der Chiunen in das nördliche und südliche getheilt wurde (im Jahre 48 nach Christi Geburt) begannen Feindseligkeiten zwischen ihnen; — die Chinesen in dem Jahre 89 rückten in Chalka ein, und schlugen den nördlichen Schanju völlig; im Herbste näherte derselbe sich der grossen Mauer und bat den chinesischen Hof, ihn unter seine Bothmässigkeit zu nehmen, allein der südliche Schanju drang darauf das nördliche Chanat zu vernichten. So rückten denn aufs Neue chinesische Truppen über die Gränze, und fielen unerwartet über den nördlichen Schanju her, welcher verwundet sich durch Flucht rettete — wiederholt an Gränzen 3000 Wersten von

der grossen Mauer geschlagen — der Schanju floh und verschwand; sein Sohn im Jahre 92, als Schanju bestätigt, zog im Jahre 93 nach Norden, wurde jedoch durch chinesische Truppen, als Flüchtling eingeholt und hingerichtet. Die Stämbier nahmen die Länder der nördlichen Chiunen in Besitz, von welchem 100,000 Kibithen freiwillig die Benennung Stämbier annahmen. Dieses war das End des Hauses der nördlichen Chiunen, welches durch innere Uneinigkeit fiel.“ Hyak. I. c.

21. §. Hasonló sarczra jutottak a délszaki Hiunuk is, minekutána a nagy falak körüli őrizetre letelepített fogoly népek által eléggé bátorságosokká tették magokat a Chinaiak, azoknak is megrontására törekedtek minden mesterségökkel. Schan-jujoknak küldözgetni szokott ajándékaikkal t. i. kémeket és bujtogatókat is küldöttek egyetemben, kik közöttök viszálykodást támasszanak, forraljanak és háborgódást szereznének, melyek által időről időre gyengébbültek, így folydogáltak dolgaik ügygyel bajjal egy századig; ezután félretévéen szineskedésöket, Schanjujokat udvarokba hívták és ott tartóztatták, 215-ik évben, és helyettök helyviselőket küldözgettek 299-dik évig. Ezen nagy megaláztatásukat végre megunván a Hiunuk, s a chinai birodalomnak belső háborgása alkalmával Lyu-Juant kiáltották ki királyoknak, ki is a benne helyezett bizodalomnak megfelelően, a chinai birodalom északi részét meghódítá és császári nevet vón magának; fia annak délszaki részére is törekedett szert tenni, de nem

boldogulván, az északival kénytelenített megelégedni. Harmadik és negyedik unokáji nemes tetteik által ugyanazon hiába igyekeztek. Azonban a ravasz czinkos chinaiak fővezéreiket megvesztegették, árulásra, pártütésre birták, a délszaki Hiunuk végre legyőzettek 3000 fő embereik megölettek, az északi császárságról lemondani kénytelenítették, s kik e pusztító háboru után megmaradtak, északi és keletészaki rokonaikhoz szökní kénytelenítették, kikkél is összevegyülvén, híróket, nevóket ók is elvesztették. Az északi chiuni bírodalom szétoszlása óta Kr. sz. után 48-ban, tartott magánosan 364-ig, a Chinaival egyesülve 366-ig Krisztus születése után.

„Im Jahre 324 begannen Lju-Ju und Schizó vom Hause der mittäglichen Chiunen einen Krieg mit einander, und setzten mit wechselndem Glücke bis zum Jahre 328 fort in welchem Schizó, nachdem er den Kaiser Lyu-Ju besiegt hatte, und schlug, im folgendem Jahre nahm Schiku, nachdem er die Chiunen in Schan ihn geschlagen, den Thronfolger Lju-Ssi mit 3000 chiunischen Fürsten und Grossen gefangen, und sämtlich tödten liess. Hier nahm auch das Haus der Hiunen, die im Süden herrschten, ein Ende. Einige Linien oder Stämme dieses Hauses bastanden in westlichen oder nordwestlichen Gränzen der Mongolei bis über das 10 Jahrhundert hinauf, von diesem stammte das Haus der Tulga ab. Die Ueberreste der nördlichen Chiunen, nachdem sie als gefangene nach China abgeführt worden, innerhalb der grossen Mauer in der Nachbarschaft der südlichen eingesiedelt, jedoch von den letzteren gedrängt entferneten sich schon im folgenden Jahre (44 n.

Chr. Geb.) aus China, und siedelten sich in Uromze und Tarbagtai an. Im Jahre 122 machten sie Einfälle in China, im Jahre 124 aber nahmen die Chinesen Ost-Turkistan wieder zurück, und im Jahre 126 schlugen sie die Hiunnen. Nach dieser Zeit regten sich die nördlichen Hiunnen nur Schiwach, und endlich verschwanden nach und nach selbst ihr Name. Dessen ungeachtet existirten einige Stämme dieser Hiunnen noch lange unter anderm Namen Tarbagtai, und wurden in der Folge durch ihre kriegेरische Thaten bekannt.“ Hyak. I. c. p. 195—207. Már ezen mongoliai Hiunnukról van a kérdés : a scythiai Hunokkal ugyanazon nemzet voltak-e ?

III. Azoknak, kik a scythiai Hunnokat a mongoliai Hiunuktól külön nemzetnek tartják, véleménye s igazoltatása.

22. §. Azoknak véleménye, kik a Hunokat a Hiunukkal azon nemzetnek nem tartják, oda üt ki : hogy ők Magog, Jáfet fiának nemzedékei, először Armenián fölül a Feketetenger (Pontus Euxinus) délkeleti mellékén telepedtek meg, itt, felső Ásiában, egy ideig lakván a Kaukasus hegye és Caspium tenger feletti lapályt szállották meg, innét idővel napnyugotra, északra, keletre és délszakra eloszolván, India és China hatáiraikig terjedtek, de sem a napkeleti tengerig nem hatottak, sem a chinai birodalomban nem uralkodtak. Főtanyájok volt felső Ásiában, hol Tanais vize a Volgát megközelíti.

„Ego Hunnorum nostrorum primaevos parentes, et genearchas ultra Araxem amnem, sub monte Gordiaeo, Haebreis Ararat dicto, in quo area constiterat, oriri coepisse, illinc aliquot post lingvarum confusionem annis, migrationem suscepisse, duxisque colonias Pontum versus, Caucasiosque campos; atque porro usque flumen Volgam, superque, et ultra mare Caspium sensim pervenisse usque ad Indos et Sinas.“ Desericius tomo I. l. II. cap. I. et VII. tomo II. cap. I.

23. §. Ezen vélemény megegyez mindenekelőtt a Hunnok eredeti származásukra és lakhelyökre nézve mindennemű hagyományokkal, mellyek egyezőleg a Hunnokat Magogtól, Jáfet fiától származtatják, és felső Ásiában szállásoltatják.

„Hae sunt generationes filiorum Noe : Sem, Cham, Japhet; natique sunt eis filii post diluvium. — Filii Japhet Gomer, Magog etc.“ L. Gen. c. X. v. 1–2.

„Japheti generationes a montibus Tauri et Amani progressi sunt usque Tanaim fluvium in Europa usque Gades.“ Joann. Zonavas Annal. l. 1.

„Inter gentes a Japheto ortas numerantur etiam Hunni.“ Georg. Sincell. pag. 50. Chronicon pasch. p. 27. Cedrenus tomo 1. pag. 14.

„Ut Sacra Scriptura et Sancti Doctores docent, Hungari et Hunni descendunt a Magog, filio Japhet, qui post divisionem anno 58-o prout S. Sigelbertus, Episcopus Antiochenus, in Chronico Orientalium Nationum refert, intravit terram Euilath, quae nunc Persis dicitur, et ex conjugē sua Enech genuit Hun et Magor, a quibus Hunni et Magor generati sunt et denominati.“ Chronicon Thurocianum parte I. cap. II.

24. §. Hogy ezen eredeti fészkekben, felső Ásiában egy ideig tanyáztak, nemcsak ismét a honi nemzeti hagyományok, hanem a legrégebb Egyiptomi emlékművek is bizonytságot tesznek: északi Ásiából Egyiptomba többször beütöttek Ramses király alatt Krisztus születése előtt mintegy 1300 évvel, Sesostris alatt pedig, ki azon időszak előtt mintegy 1036 tájban hatalmaskodott, Ásia megadóztatásában mint bérnökök együtt csatáztak.

„Paulum Orosium et Dionysium Alexandrinum sequi — idque quod Huni et Hungari primum in Asia superiori natalis soli sedem habuerint, me referre non pudet. Nec priores contradicunt Hungarorum historiae huic sententiae, cum Hunnos et Hungaros primum in Perside commoratos esse tradant.“ Chron. Thurotz. I. c.

„Im ersten Jahre des Königs Ramsis I. kommen nun die Gefangenen der Gegend des Nordens; unter denen zuerst die Junen (Jones) dann ein siebentes Volk Unut. In der zweiten Reihe trägt der erste Gefangene des Landes Asci (Asien) — der sechsten: Unnu.“ Roselini monumenti dell' Egypto, et della Nubia part. III. Monum. Relig. Tav. XL. VI. LXI. Lásd bővebben: Aborigines et incunabula populi pontici, pontus p. 31.

„Sesostris Rex Aegypti coacto de tota natione sua exercitu, assumptisque belli sociis ex Unnorum gente, quam muneribus sibi totam adjunxerat, terram Vniucasam Asiam maxime percurrit, et omnes, ut tributa sibi pendant, vi coegit. Unnis autem Assyriam (Syriam) regionem dono dedit.“ Constantinus Manasses in compendio Chronici p. 16. és több mások is.

25. §. Hogy még Histaspes Darius persiai király idejében is Krisztus születése előtt 520—580. évben Syriában vagy Cappadociában laktanak a Hunnok, ennek kettős igen hiteles tanúsága a Persepolisi emlékmű, és Herodotnak tanuságtétele; mindakettő ugy említi őket, mint a persiai király hűbérnökeit.

„Darius Histaspes Rex populorum bonorum (posui hoc monumentum). Hi adorationem igni, mihi tributam attulere: Choana, Media, Babylon, Arbele, Assyria, Gultrada, Armenia, Cappadocia, Sapardia, Hunnae etc.“ Die altpersischen Inschriften von Persopolis, von Pr. Ch. Lassen. Bonn. 1830. Lásd bővebben a felhozott munkámban. l. c.

„Herodot: Portio duodecima haec: a Pachtica (Chaldaea) et Armeniis, eorumque confiniis, Euxino Ponto tenus, talenta quadringenta VII. portio haec a Sagartis (alias Sapiris et Scythiis) Sarangis, Tamarcis, et Utiis.“ Lib. III. „Item: Uti et Mirhi, et Pericani eodem quo Pacties modo armati sub his ducibus: Uti quidem et Mirhi sub Arzamene, Darii filio.“ Idem Lib. VII. 18. Hogy Outioi Ounoi helyett hibásan van átíratva, észrevette Casaubanus in commentariis, és utána a tudós világ; mert Armenia és a régi Chaldaea körül Uti nevezetű nép nem volt, hanem Ounus vagy Hunnus. Strabo átírója pedig ezen hibás átírást követték, sőt meg is toldották.

Strabo: „Orbem circa mare (Ponticum) post Amardos, Anariacas, Cadusios, et Alanos, Caspios, Kutios (Κούτιος) et fortasse etiam alios quosdam, usque ad Scythas habitare.“ Lib. XX. p. mihi 514. sat. Hogy ezen név is Kutios, kettősen hibás, észrevette azon Causabon: és Herodot szavának καὶ Κούτιος hibás aláírásából származott; mert nyilván Herodot rende szerint számlálja elő a Pontusi la-

kosokat : Utius vagy Kutius nép pedig nem volt a Caspiusok mellett, hanem Hunus. Lásd bővebben idézett munkámban, és a földrajzatban.

26. §. De ezen vitéz nemzetnek többé itt hire nincsen; Xenophon, ki Artaxerxes Persa király ellen, Cyrusnak, annak öcsésének segedelmére egy görög hadat vitt Ásiába, és holta után azt a felső Ásián keresztül dicsőleg haza vezette, Krisztus születése előtt 431. év tájban, a Magyarokat ott lelvén és a Tibarokat vagy Avarokat, de a Hunnokat nem, más se említi többé; csak Cuma vagy Kumana nevű városok maradtak fenn Theronodon vizénél, melly utóbb Manteumnak neveztetett. 522. — 405. év között Kr. szül. előtt, valamelly okból, úgy látszik szabadságra vágyásból, ki kellett nekik költözniök. Dionysius Periegetes, ki Krisztus születésénél hét évvel előbb irt, a Kaukasus és Caspiumi tenger közötti lakókat tulajdon nevökön ismertette meg. Előbbi kiköltözéseknek semmi nyoma; legalább nagyában lehetetlen is volt : máskép az Egyiptomi és Persa királyoknak az említettem nagy szolgálatokat nem tehették volna.

Xenophon : „Posteaquam fides esset data, statim Macrones — suppeditato commeatu rerum venialium, Graecos in Colchorum montibus sistunt — post hanc regionem Graeci, tam hostilem, quam pacatam progressi, castris Octavis ad Chalybes (Vas) pervenerunt. Erat natio ea non ampla et Mosynaecorum imperio subiecta. Maxima pars gentis se ferro fodiendo alebat. Hinc ad Ti-

barenos (Abares) perveniunt. Eorum ager multo magis erat campestris, et ad mare habebat oppida minus munita. — Biduum veluti pacato in agro quum perrexissent, Graecum ad oppidum, Corcyra, pervenerunt. Synopensium coloniam, Tibareno in agro sitam. Hucusque Graecorum exercitus pedibus itinera confecit.“ Libro IV. Cap. VIII. et v. Cap. V. Pactias intelligens exercitum Cyri non procul abesse, conterritus confugit Cumam. — Deinde Mazares nuncium misit Cumam, qui Pactiam reposcerent.“ Herod. Libro II. Cuma. Kumana városáról : „Themiscyra planities est, quae ab altera parte mari alluitur ad LX. stadia ab Amiso dissidens; ab altera montanis subiecta nemoribus, prope et perfluis amnium alveis, qui indidem scaturiunt, e quibus omnibus impletus unus fluvius planiciem percurrit. Thermodon nomine, alius autem aequalibus fere ab eo spatiis semper distans. Iris nomine Phanariam fluit, eandem perlabens planitiem; oritur in Pontica regione, ac postquam Comana Ponti urbem pertransierit ac Daximonitidem, felicem campum, versus occasum labens, inde ad septemtrionem se inflectit apud ipsa Gazicera, antiquam regiam, nunc desertam, hinc versus ortum revertitur, assumpto Scylace aliisque omnibus murosque Amasiae, patriae nostrae, Urbis munitissimae in Phanaream effertur.“

Strabo Lib. XII. p. m. 577. — „Iris flumen deferens Lycum, in ora Thermodon amnis ortus ad castellum, quod vocant Phanarcam, praeterque radices montis Amazonii lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, et alia quinque : Amazonium, Themisasra, Dotira, Amasia, Commana, nunc Manteum.“

Plinius Lib. VI. Cap. IV. — „Cumana in ponto Galatico ad Irim.“

Ptolomaeus. — T. Cicero de lege Manilia, cap. IX.

Appianus de bello Mitridatico sub finem. Hirtius Pansa de bello Alexandrino cap. XXXIV. 99. LVI. LVII. — Valerius Flaccus lib. VII. v. 635 — 6. Nouella XVIII. Justiniani.

A Hunok letelepedtek Caspium tenger innenső torkolatjánál a Scythák mellett : „Primi sunt Scythae, quicunque Cronium prope mare (Euxinum) accolunt, ad ostium Caspii maris, deinde Hunni.“ F. Eustatii commentarium ad versum 730, et Strabonem. I. c.

27. §. A kiköltözött Hun nép a Caspiumi tenger torkolatjától, széteszlott időfolytával napnyugotra a Maeotis taváig és Pannoniákig, északra a Jegestengerig, napkeletre Irtis folyóig, és a Seresek, Chinaiak és Indusok határaikig, délre Gorgo nevű városáig. — Hogy a napkeleti világtengerig hatott volna, ha a Scythákkal azonítani, a historiai igazság ellen, nem akarjuk, annak semmi nyoma. Fő fészkek maradt azonban mindig a Kaukázi nagy rónaság észak felül.

„Napnyugotra elterjedtek. Ptolomaeus : „Inter Bajtarnas et Roxolanos sunt Chuni.“ Lib. VIII. cap. I. Ammianus Marcellinus : „Hunnorum gens monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Macoticas glaciale Oceanum (Caspium mare) accolens. — Externa praedandi aviditate flagrans immani, per rapinas finitimorum grassatum et caedes, ad usque Alanos pervenit, veteres Massagetas. — Pervasis Alanorum regionibus, quos Geutringis confines Tanaitas consuetudo nominavit, interfectisque multis et spoliatis, reliquos sibi concordandi fide pacta iunxerunt, eisque adiunctis confidentius Gothorum late

patentes et urberes pagos perrumperunt. — Rex Withimeris creatus restitit aliquantisper Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede sociaverat partibus suis. — Hunni passibus cum citis urgebant et oppresserunt.“ etc. Cap. XXXI.

Agathias: „Multis autem postea temporibus transierunt in Europam; sive revera a ceruo quodam, ut fama percrebuit, primum ducti, sive alia quapiam fortuna duce, et Maeotidem paludem, qua parte in Euxinum Pontum fertur, quum antea trajici nequaquam crederetur, tunc certe quocunque modo, trajicientes, et per aliena vagantes, innumeris damnis indigenas affecerunt, inopinato eos adorti, adeo, ut prioribus habitatoribus eiectis, ipsi ditio-nem illorum occuparent.“ Edit. Vent. B. 108.

Zonaras: „Hunni facti Romanis exitiales, Caro Im-peratore in expeditione Hunnica anno 284. perempto.“ Tomo I. p. 688. edit. Paris.

Olimpiodorus: „Constantii Imperatoris temporibus, praefecto in Thracia Valerio, tres solidae ex argento fabricatae sunt repertae statucae, specie barbarica sitae, et utroque brachio ansatae, veste praeterea variegata, barbarico ritu indutae, et comam in capite gestantes, atque in septemtrionem, quae est barbarorum regio, conversae. Quae simul atque sublatae sunt paucos post dies Gothorum primum gens universam incurrit Thraciam, futuraeque post paulo erant Hunnorum et Sarmatarum incursiones in Illiricum et in ipsam Thraciam.“ Corp. Bizant. script. p. 9 - 10. edit. Paris.

Honi hagyományok egyezése: „In primordiis ipsarum chronicarum hungaricarum legitur: dum Hunor et Magor separatim in tabernaculis habitassent, accidit tandem una dierum, quum venandi causa ad campum perrexissent, et illis in deserto una cerva occurrisset, quam cum fugientem

insequentes, in palude Maeotidis devenissent, et cerva in crebris silvarum saltibus evanisset, ipsi eandem diutius perquisitam potuerunt invenire minime, peragratis tandem paludibus eisdem, cum illas armentorum pro pascuis optimas fore conspexissent, redeuntes ad suos, licentia impetrata, cum omnibus ipsorum rebus, in ipsas paludes Maeotidis intraverunt, ibidem moraturi. — Anno post sexto exeuntes — Scythiam explorarunt. Exploratores redeuntes, cum Scythiae terram amplam, pro armentisque pascendis valentem esse duxissent, mox cum omni generatione, ac rebus et armentis ipsorum illam intraverunt, ibidemque quosdam Alprosuros (M. S. Alprozuros) quos in prioribus chronicis Hungarorum, nunc Ruthenos vocari, scripserunt, invenisse perhibentur. Deletis igitur eisdem et expulsis, ac sub suum iugum redactis, inultis vicinis, possederunt.“ Chron. Thurotzii p. I. cap. IV. — „Anno igitur incarnationis Domini trecentesimo septuagesimo tertio, diebus Valentis Imperatoris, et Damasi I. Papae Hunni in Scythia habitantes, magnum creverunt in populum, — in unum congregati, occidentales invadere regiones, decreverunt, ac Capitaneos, puta Belam (in MSS. Vele al. Belamber) filium Chelae, de genere Zemen (MS. Zemem) Keme, et Kadicham fratres eius — eligentes sibi praefecerunt, omni quoque coetu suae nationis computato, de centum et octo tribubus, decies centena octoginta millia de una quaque tribu decem millia armatorum virorum connumerarunt, hosque manu uti et hostem, si occurreret, opprimere foeminas quoque illorum et familiam, popularemque gentem cunctam, quam secum ducebant, pariter et armenta, extraneo ab insultu tueri, deputaverunt. — His tandem compositis, Capitanei supradicti, cum omni ad hoc deputato populo, ingentia moventes agmina (non ergo sedibus soli

natalis vacuis relictis, sed illis ab extraneo incursu idonea firmatis custodia) transitis paludibus Maeotidis et Gothis, gente robusta et famosissima, propriis de sedibus expulsis, deinde aucta potentia, animo elati, nihil sibi ob stare posse arbitantes, tamquam turbo vehementissimus omnia evergentes, Bessos (Vas) et Cumanos Albos, tandem Susdalos, dehinc Ruthenos, crudeli sub dominatione transeuntes, in nigram Cumaniam, quae nunc Moldavia fore creditur, devenerunt; perdomitis nihilominus in transitu ipsorum a Tanai flumine, universis barbaricis regionibus, tandem venerunt in Pannoniam, et ad ripas alvei Thisciae stativa fixerunt castra.“ Ibidem p. I. cap. X.

II. Éjszakra : Hunni — sedes initio habuere Rhyphis montibus propinquas. Horum pars una, anno humanae salutis circiter CCC. ultra Maeotidem, per Orientem et Asiam late vagata est. Alii Mandulcho (Mundiucho) et Subtaro (Ottaro) regibus, gentem Gothorum bello adorti, qui circa Istrum agitabant, multis fatigatos praeliis, sibi vectigales fecere.“ Zozimus Comes. Hist. lib. II. p. 67. „Nonnullos Hunnorum, cum Odino, scanziorum protoplaste, circiter annum LXX. ante nativitatem Christi, teste Torfaeo, in Historia Finalandiae antiquae, sinum usque Veneticum pervenisse, atque cum Danis decertasse, Hermanni Corneri chronicon diserte testatur.“ Apud Eccard. Comp. Hist. medii aevi pag. 478. — Idem Hermanni Corneri chronicon diserte testatur: Tricesimus primus Rex Danorum, Frichgote dictus fuit. Huius regis tempore Christus Jesus, mundi salvator natus est.—Contra hunc venit Rex Hunnorum, cum suorum copiis. — Hos omnes Frothi Rex aut occidit, aut mari mersit, aut saltem fugavit. — Pugnavit cum his iuxta Bleking (In Finlandia). Ibid. p. 478.

„Hunni a Danis profligati varias regiones colendas accipiunt.“ Saxo Grammat. pag. 62. 63. 68. 78—81.

„Russia autem a Danis vocatur Ostrogard, eo quod ab oriente positus omnibus abundat bonis. Haec etiam Chuni-gurd dicitur, eo quod ibi sedes Hunnorum — primitus fuerit. Huius metropolis est civitas Chue (Chiouia).“ Ita Helmond. Chron. Solau. L. I. cap. 10. — F. etiam Exp. Lindenbroghium, script. rerum veter. Germaniae Septemtr. p. 264. H. Suhm Tromhirszhc. Samling. St. p. 291—294. Eddem Islandicam de Hunnis. Hafniae 1787—1828.

III. Nap ke le tre. Caspiumi tengeren tül : Plinius: „Ab Ottocaris sunt gentes Hunni, et Tochari et iam Indorum Casiri, introrsum ad Scythas versi.“ Lib. IV. cap. XVII. „Fuit Ogor (Ugor) gens cum numero, tum exercitatione validissima. Haec in oriente ad fluvium Til (Etil, Atil, Volga) accolit, quem Turcae nigrum adpellare solent. Gentis Ogor vetustissimi principes Var (Avar) et Chuni vocabantur.“ Edit. Niebuhr. p. 283—4.

IV. Délszakra : „Ephtalitae et genus et nomen Hunnorum participant, licet cum Hunnis (occidentalibus et borealibus atque orientalibus) quos novimus, nullum ipsis commercium intercedat : haud enim eorum confines sunt, neque accolae, sed Persarum, ubi est Gorgo (Urbs) ad oram sita extremam Persidis, (supra Chorozanam, hodie Chiva). Hic de limitibus certare inter se solent. Nec vero vagantur Ephtalitae, palanturve caeterorum more Hunnorum ; sed fixas iam inde antiquitus in regione benigna sedes retinent ; ita quidem, ut nunquam nisi una cum Medis in romanam ditionem irruperint. Ex Hunnis hi soli corpore candido, et vultus minime deformes habent. Regibus parent, ac sub politicis legibus inter se ac cum vicinis, ex aequo ac bono contrahunt, nec minori sane cum laude

quam Romanae et aliae nationes.“ Procopius Belli persici lib. I. cap. V. pag. IX—XI. — „A fonte fluminis Ottorogorae, qui sunt a septentrione, ubi sunt montana Paropamissade, mons Taurus; a fontibus Ottorogorae, usque ad civitatem Ottorogorum, inter Hunnos et Scythas, et Ganderidas mons Caucasus.“ Orosius lib. I. cap. 2.

V. A Hunnok fő fészke : „Taurus, Ciliciae mons, in Cappadociam primum excurrit, inde in Armeniam, Persarmeniam, Albaniam, Iberiam et circumpositas, qua sui qua prisci iuris ac ditionis gentes. Etenim evadit in immensum et processu immane, quantum cum in latitudinem crescit, tantum in altitudinem. Ultra Iberiae fines, intra summas angustias, trames quidam Stadiis L. in longitudinem patet et praerupto atque insuperabili monte sic terminatur, ut exitus nullus adpareat. Ibi portam duntaxat, quam diceret arte et manu factam, molita est natura; eam vetusto nomine Caspiam (Caucasiam) adpellamus. Hinc late se campus aperit equitabilis, et ubertim riguus. Regionis pars maxima alendis copiis accomoda est; spatiisque porrecta planissimis : Ibi omnes fere populi, quos Hunnorum nomen complectitur, habitant; eorumque sedes usque paludem Maeotim pertinent.“ Procopius de bello persico. Cap. X. pag. 211. edit. Ven. „Hunnorum gens olim habitavit circa eam Maeotidis paludis partem, quae sub solanum ventum versus spectat; erantque Tanai flumine magis septentrionales; quemadmodum et aliae gentes barbarae, quotquot intra Imaum montem in Asia consederunt. Hi vero omnes communiter Scythae et Hunni vocabantur; privatim autem secundum nationes — alii aliter ex Patria, atque usitata appellatione nominabantur.“ Agathias lib. 5. pag. 107. edit. Venet. „Hunnugari (Hun-ugori) autem hinc sunt noti : quia ab ipsis venit

pellium murinarum commercium; quos tantorum virorum formidavit audacia. Quorum mansionem primam esse in Scythiae solo, iuxta paludem Maeotidem. — Si quis eos aliter dixerit in nostro orbe, quam quod nos diximus fuisse exortos, nobis aliquid obstrepit: nos enim potius lectioni credimus, quam fabulis — anilibus consentimus.“ *Jornand, de rebus Geticis cap. 5.*

28. §. Ezen mindenfelé elszéledett nemzetnek tulajdon neve volt Hun Kun (Huni, Uni, Chuni, Cumani) és pedig fehér és fekete Kunok: A fehér Kunok, laktak déli napkeleten Chorosmia vagy Chowarasmia tartományában, Perzsia északkeleti határán, melly most Chiva vagy Siva nevet visel, fővárosa Urgentz. Ezek polgárisodni kezdvén, a verőfénynek nem voltak annyira kitétek s azért fehéreknek neveztettek; a többiek pedig, mint pásztorkodva vándorlók, elbarnultak. Magánneveikön is különböztek egymástól. A fehérek négy nemzetségekből állottak: 1-ör Abar vagy Avar, Var, Gaoginet, Geugin. 2-or Kazar, Kozar, Kozr, Giffir. 3-or Ghuz, Uz, Ussi, Ossi és Asi. 4-er Petsenegi, Petzinaei, Pacinacitae sat. Különböztek a barnák is: kik a Wend, Fenn, Finn nép fészkeit szállották meg Scandináviában. Fennek, Finneknek neveztettek: mint a magyarok Pannonoknak. A Fennek ismét lakhelyeiktől Suomak, Lappok, sat. lettek. Az Ugoriában telepedtek Avarkunok és Hunugorok, Hungarok lettek. — Ezeknek és némelly rokon népek nemzedékei a Votjakok, Wogulók, Ostyákok, Tchuwassok és Tseremissek sat. Az északi Kunok;

kivált országuknak széteszlása után, kik Dácia havasi-
nak zugaiba vonultak, Székelyek, kik a Don vizén innét
a Maeotis tavánál telepedtek le, Kutigurok, kik túl
Utigurok, kik a Kuma vizétől Dnipper folyóig, utóbb
elterjedtek, Kum vagy Kuman (Cumani vagy Boristhe-
nitae) nevet viseltek. Kik a rideg pusztákon Palosiában
csatangoltak, Palócok; ezen utolsók idővel atyjokfiak-
kal, a magyarokkal egyesültek, részenként Pannoniában;
közülök, kik 1-ső Károly király óta 1319. bizonyos
számu nyilazókkal tartoztak hadakozni Jász, Jaszones,
Jazyges, pharetrarii vagy philistaei nevet viseltek, és
viselnek mai nap is. Közös nevök pedig volt : 1) Scythae,
2) Parthus, 3) Ugrus, 4) Avar, 5) Hungarus; az idegen
nyelveken pedig : Sabir, Avir, Kerem, Czidarita, Aul-
ziagor, Vál sat. neveket viseltek. Mindezen neveket
viselték igen; de Hiongnu, Hynu, Hunuj neveket soha
sem. Lásd Stritter. Mem. Popul. Tom. 1. Praef. Abori-
gines et Incunabula Magyarorum, Gentiumque cognat-
arum. Pag. 43. sqq.

„Hi vero omnes communiter Scythae et Hunni vocaban-
tur; privatim autem secundum nationes — alii aliter, ex
patria cuique, atque usitata appellatione vocabantur.“
Agathias l. c.

„Gentis Ogor nonnullae generationes a vetustissimis
principibus (Patriarchis), adepti sunt adpellationem ut
V a r (Avar) et Chuni adpellarentur.“ Theophilactus l. c.

„Ephtalamus Ephtalitarum (antiquorum Hunnorum Al-
borum) Rex, a quo universum genus vocatum est.“ Theo-
phanes Bizant. Cap. 4.

„Chasri, ist eine Name eines Theils von Turkestan, dessen Bewohner unter dem Namen der Kazaren bekannt sind; sie wohnten nordwestlich vom Kaspischen Meere (in dem septimo mundi elimate) welches daher auch das Meer der Kazaren genannt wird längst dem Flusse Ethel oder Wolga.“ Deguines l. c. p. 633.

„Hunnoguri (circa annum 456.) Sacaguri, Ugori, et Hun-oguri miserunt legationem ad orientales Imperatores.“ Priscus Rhetor. Excerpt. legationum pag. 12.

„Alboinus cum Avaribus, qui prius Hunni sunt dicti perpetuum foedus composuit. Gepidi vero quasi extincti perpetuae servituti Hunnorum idest Avarum sunt mancipati.“ Gotefrid apud Murat. ad Ann. 588.

„Introierunt Hungari, idest Hunni Italiam mense Februario anno 920.“

„Introierunt Hungari, idest Hunni denuo Italiam mense Septembri anno 940.“ Chronicon Lupi Protoplastis apud Murat. Tom. 5. pag. 979.

„Komani, Chomani, Commonitae, Cumani, bei den Ungern Kuni, Chunii, bei den Polen Tolowczy (Dlugos) bei den Russen Polovtzy; in deutschen Kroniken auch Valvi, Falones, Valven, Parthi.“ Gruber Origines Livon pag. 150. — Dieser Polovczer oder Komaner stecken bei den Bizantinern häufig, unter dem endlosen Namen Scythen und Hunnen. Sie werden auch mit Petschenegern, später hin sogar mit Mongolen, Tataren verwechselt.“ Schlötzer Kritische Sammlung 4 Std. 481.

29. §. Ezen sokféle népekre, felekezetekre s neveze-
tekre osztott Hunnokat eredeti nyelvök egyesítette főké-
pen, melly a Magogé, a magyarokéval és Scythákéval,
mint annak fiaiéval atyafi, az Aramcai vagy Syrokal-

deával, alakulása, az az szóképzés (formativa) szószármaztatás (Etymologia) és hangmérséklés (Euphonia) dolgában közös volt; mint a magyarokéről vizsgálódván a 10-ik szám alatt érintettem. Ezen nyelv-tulajdonságok az ő ugyanazon eredetiségök bélyege. — Azok, kik ezen napkeleti alakot fentartották, habár nyelvök, közlekedésök és szükségseiknél fogva számosb idegen szókkal megrakodott, s némi idegen szójárást tulajdonított is magának, vagy kifejtésében hiányosabb is. Sőt ha nevöket megmásolták is, bizonyosan Hun eredetüek; ellenben, kik azon alakulással nem birnak, nem is birtak, habár több Hun-magyar szókkal élnek is, eredetileg Kunok nem lehetnek; olyanok a Fennek, Ugoriak maradékai — és a Székelyek, Jászok, Kunok, Palóczok; ilyenek ellenben a Törökök, Tatárok, Tótok sat. Lásd bővebben Aborigenes et Incunabula Magyarorum, gentiumque cognatarum, populi Pontici, Pontus.

„Hogy a Kun, Magyar, Scythia nyelv, mint Magog fiainak nyelvök, egyenlő volt, tudnivaló; mint írva van: „Magoges Magogarum a se denominatorum, fuit Auctor, qui ab ipsis (Graecis) vocantur Scythae.“ Josephus Flavius Antiquit. L. 1. c. 7. „Magog plures praeter Enec uxores habuit, ex quibus praeter Hun et Magor primogenitos, filios generavit; hi et eorum posteritates Persidem Regionem inhabitaverunt, statura, colore similes Hunnis, tantummodo in loquela, sicuti Saxones et Thuringi, modicum differentes.“ Chron. Thurotz. Part. 1. c. 11. Tudjuk azt is, hogy a Scythák nyelve Aramei alakú volt; és így a Kunok és Magyaroké is: „Persae Scythas Sacas appellavere

in universum, a proxima gente, antiqui Aramaeos. Plin. l. 6. c. 19. Tudjuk azt is, hogy a Scythia, Hun, Párthosok nyelve a közlekedés által idegennel párosult ugyan, de belyegi alakját el nem vesztette, s így a Kunoké sem vesztette el: „Sermo Parthis medius est inter Scythicum et Medicum utrisque mixtus.“ Justin. et Trogo-Pomp. lib. 12. cap. 2.

„Der Finnische Sprachen-Stamm trägt an sich orientalischen Charakter (F. Sjögren über finnische Sprache und Literatur p. 46. u. s. w.) Vergleiche zwischen ihm und dem Hebräischen sind schon mehrmals veranstaltet worden (Rudbeck in der Atlantica, und von Wemen de conuenientia linguarum Hebraeae, et Finnicae. Abae 1767. 4). — Was die ungarische Sprache betrifft, so hat sie die finnischen Einflüsse empfangen, ohne dadurch die Nation in Finnen zu verwandeln; es bedarf nicht eines Beweises, dass sie sie wirklich empfangen hat; aber es bedürfte das historische Datum festzusetzen, in welchem die zahlreichen Elemente mit der ungarischen vermischten.“ Calkes l. c. p. 148—149. — Ezen historiai datum, hogy a Finnek Hunn nép maradékai, kik a magyarok testvérei, s így eredetileg velök egynyelvűek voltak, csak szójárásokban különbözhettek. A Finn elemek pedig azon idő közben vegyülhettek a magyar nyelvben, midőn Ugoriában lakoztanak. Ezen szójárásheli (dialectusi) különbségnek a Kun, Magyar, Scythia és más atyafi nemzetek között olly tágulást kellett idővel szerzeni, melly a közérthetés végett tolmácsolást és tanulást szükségelt, kivált olly nemzetségekre nézve, mellyek olly idegen népekkel közösködtek, vagy szövetkeztek össze, mellyektől mások távol estek, vagy tulajdon nyelvöket mivelní és kifejteni elhanyagolták. Ennek bizonyosságai :

1) Constantinus Porphirog : „Chabari , a Chazarorum (Hunnorum) gente descendunt. — Facta autem secessione inter eos , — fugientes ad Turcas (Magyaros) in Pacinacitarum terram se contulerunt, ibique sedes posuerunt; contracta autem mutua amicitia, Chabari appellati sunt, et Chazarorum linguam eos docuerunt; habentque etiam hodie eandem dialectum, alia quoque item Turcarum lingua utuntur.“ De adm. imp. c. XXIX.

2) Gergel erdélyi székhely püspök : „Spiritus S. non respicit sermonis inter Siculos et Cumanos (neo — Christianos) discrimen.“ L. 1165. Cod. Dipl. tomo pr. — Julianus ord. Praedic : „In hac Ungarorum terra dictus Frater invenit Tartaros, et Nuncium et interpretem Tartarorum, qui sciebat ungaricum et cumanicum idioma.“ Jos. Inn. Desericii, de initiis et majoribus Hung. Tomo 1. p. 175.

3) Carpini János is azért megkülönbözteti a Kun nyelvet a magyartól : „Jugures (Ugores) sunt mediocris staturae sicut nostri. Apud Jugures est fons, et radix idiomatis Turcici (Hungarici) et Comanici.“ Hayklut I. 101.

4) A szent Domonkos és Assizi Ferencz szerzetesei, kik III-dik Incze Pápa, és utóbb nagy Lajos király parancsolatjára kedves véreiknek, a pogány Kunoknak s. t. eff. megtérítésére kötelezték magokat Magyarországbán. E végre a Kun nyelvet tanulgatták: Leges ecclesiast. R. H. Tom. III. p. 609—633. „Ego vero, consilio habito, prius volui linguam terrae illius addiscere, et per gratiam Dei addidici linguam Cumanicam et literaturam Uguricam, qua quidem lingua et literatura utuntur communiter per omnia regna ista.“ Annal. Minorum Romae Tomo VII. p. 206—207.

5) Cuthen Kunok királya, minekelőtt Magyarországbán letelepednék, a magyar nyelvvel ismerkedett meg : „Kuthen

cum suis praevenerat, ut conditiones terrae, et linguam faceret sibi notam.“ Roger. Carm. miser. ss. rerum Hung. Tomo I. p. 300.

6) Zsigmond király jelenti, hogy nem minden magyar érti a kunt is átaljában : „Jubente aliquando Sigismundo Imperatore, secedere paululum omnes, qui Comanum nescirent; nam cum Cumanis ei res erat, qui sunt Hungariae populi.“ Aeneas sylv. operum p. 495—496.

7) Oláh Miklós érsek, ki a székelyeket ismerte, közöttök és a magyarok között szójárásbeli különbséget vall : „Hungari, et Siculi eadem lingua utuntur; nisi quod Siculi quaedam peculiaris Gentis suae vocabula, habeant.“ Nic. Oláhi Hung. et Attila c. XIV. §. 2. p. 61.

8) Reichersdorf is, Dacia leirója, a Székelyeket igazi Kun maradéknak, és beszédökben a Magyaroktól kevésben különbözöknek jelenti : „Ciculia, Daciae angulus, Moldaviae regioni contiguus. Eius terrae populus — moribus, sermone, et vestitu non multum ab Hungaris discrepare videtur. Hi sunt Hunnorum antiquissimi.“ Schwantner S.S. rer. Hung. Tomo I-o p. 786.

9) Timon Sámuel is a magyar és székelyek között csupán a szólási különbséget jegyzi meg : „Cumanos gentem esse Hungarici idiomatis, semper iudicavi. Quod reliquiae ac posteriores eorum (Paloczii) ridicule atque insulse Hungarice loquantur, mirum non est, quando a caeteris gentilibus procul egerunt, et aliis nationibus (Tartaris etc.) permixti fuerunt.“ In addit. p. 20. „Siculi enim sunt germanissimi Hungari; nisi tamen pagani sermonem expoliant, risum movent audientibus.“ Imago novae Hung. p. 42.

10) Az egész kunok és magyarok közötti szóláskülönbséget megfejté Ottrokocsi Ferencz : „Etiam lingua ostendit illos (Jazyges et Cumanos) esse pariter veram posteritatem

Hunnorum. Loquuntur enim eadem lingua (in essentialibus) qua nos Hungari loquimur; quam non acceperunt a nobis, sed habent eam avitam, et a maioribus suis acceptam, ut qui seorsim inde ab initio suas incoluere sedes. Quod dicit Rogerius a quibusdam etiam in hoc accusatum fuisse regem Cunorum, quod Hungariam ideo fuisset ingressus, ut non solum conditiones terrae addisceret, sed et linguam faceret sibi natam, hoc non de essentia, sed de dialecto linguae intelligendum est. Impossibile enim erat ei tam brevi tempore, ut illic innuitur, et quidem cum suis addiscere linguam Hungaricam, si sua ab hac toto genere distincta fuisset; sed etiam praedicatores in medium ipsorum illico missi sine ulla sollicitudine linguae, evidenter evincunt, linguam Ipsorum in essentialibus fuisse cum nostra eandem.“— „Differentia, quae prima fronte videtur esse, non est tanta, ut ad diversitatem hic ea sermonis faciendam ullo modo mereatur.“

11) Ugyanezt tanusítja szemmel látó tanu Sajnovics János az északi Finnekről és Ugriczokról minden felekezeteikkel együtt, hogy nyelvök alakjára nézve a Hun-Magyarral egyez; csak szójárásokra nézve különböző: az ott körülbelül hatalmaskodó nyelvekből előntve, rész szerint pedig elhanyagoltatva; kivéve azokat, kik tulajdon nyelvöket fölcserélték. Lásd Joannis Sajnovics, Maximiliani Hell, astronomi Viennensis, ad observandum Wardae hause Veneris infra discum solis transitum missi socius, idioma Hunnico-Magyaricum hodie quoque ab extremo Europae, qua occasum, et septemtrionem respicit, angulo per Finnarchiam, Lapponiam, Permiam, Tartariam, in Asiam usque, non interrupta serie protendi, demonstravit, dissertatione coram Regia scientiarum societate Hasniae praelecta, ac ibidem anno 1770 luci data.“

12) Ugyanezt elismerik a tudós oroszok és utazók is közönségesen : „Una quondam viguit in omniibus uralensibus regionibus lingua Ugorica (Hunnica) cujus quippe Finnica, Vogulica, Ostiaca, ac vetus Baskiria filiae totidem erant; quod viri doctissimi propria partim experientia, partim aliena, iam dudum animandverterunt. „Hunnica, inquiunt, in Finnica superest, cum hac ostiaca, dialecti varietatem si demas, ac Vogulica conveniunt.“ Coll. Russ. l. c. cf. etiam Ferd. der Ung. Volkstam. 140.

„Vielleicht sind die Finnen in grauer Vorzeit aus dem nördlichen Asien nach Europa gekommen; wenigstens ist ihre Sprache von den europäischen Stammsprachen sehr verschieden, und der ungarischen ähnlich (s. D. Gyarmathi. Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Finnicae originis) Bayer, und nach ihm auch Gatterer, lassen die Finnen von den Scythen entspringen; aber die von Tacitus beschriebene Lebensart der ersteren erinnert in nichts an die Scythen: „Non arma, non equi; victus herba, vestitus pelles, cubile humus; lässt sich eine solche Beschreibung auf Herodots Scythen anwenden? Karamsin l. c. An. 12—72. Es scheint wohl ausser Zweifel dass Wessen (Baskiren) Meren und Meroomen mit den Mordven, und übrigen finnischen Völkern eines Stammes waren.“ Ibid. A. 73.

Ellenben a Kunok nyelve a Mongolokétól és Tatároké-
től nemcsak szójárásokban, hanem alakodásokban is külön-
bözött. Mint a 3-dik szám alatti Mongol-Tatár tolmács
tanuságából kitetszik; ama régi „Mi Atyánk“ s Petrarkai
szótár, melly ősi Kunnak tartatott, utóbb Tatárnak, melly
nyelv az itt maradott Tatároknál szerepelt sokáig, valóso-
dott. Lásd a Tud. Gyűjtemény 1830-diki 10-dik kötetét.

30. §. A Kunokat egymással némelly közös tulajdonságaik, szokásaik, erkölcsaik és szertartásaik is egyesítették. Kisebbszerű természetűek, mind zömökök, a verőfénynek szüntelen kitétettek ugyan barnák, mások meg fehérszínűek; fekete szeműek, ripacsosak, üstökösök és szakálasok voltak. — Életmódjuk a marha- és méhtartás; foglalatosságuk: pásztorkodás és vadászat. Élelmök: zöltség, hús félnyersen is; italok: lótej s az ebből készült Kumis és mézből a márcz. Lakásuk: falevel-szín és sátor; ruházatjuk: vad- és marhabőr. Többet ültek lovon, mint állottak lábukon. Hadi fortélyuk: az előre és hátra nyilazás; ellenség behálózása és megmegrohanása. Nemzeti büszkeségök: a magok reá tartása. Vallásbeli szertartásuk: a napnak, tűznek imádása, a természet tisztelete, hegyeken s völgyeken (Schamanismus). Áldozatjuk: ló, kivált fehér. Bűbájosságuk: a jóslatás (magismus). Temetési szertartásuk: a fényes tor és halomhányás. Ilyen volt a kún leghitelesebb tanúságok szerint. Ilyenek maradékaik is.

„Hunnorum natio sacra ut Priscus historicus refert; venatione tantum experta, nec alio labore; — exigui quidem forma, sed arguti, motibus expediti, ad equitandum promptissimi, scapulis latis, et ad arcus, sagittasque prompti, firmissimis cervicibus, et superbia semper elati.“ *Jornandes de rebus Geticis* p. mihi 104—105. „Erat rex Ethela, colore teler, oculis nigris et furiosis, pectore latus, incessu elatus, statura brevis, barbam promissam cum Hunnis deferebat.“ — *Keza chron. Edit. Podhraszky* p. 44.

Hunni septentrionales : „Plantatio et aratio quid sit, nec per somnium unquam viderunt; illis victus est herba sponte e terra crescens, ac sanguis et carnes iumentorum, aliarumque pecudum; feraeque ac volucres, si quas capere possunt; id quoque ipsis alimentum est; Fortuitum vestimentum nulla arte confectum, animalium pelles. — Nec frumentum edunt, nec vinum bibunt: quamobrem neque terram arant, neque vineam unquam coluerunt, neque alias fruges serunt, unde interioris orbis incolae victitant. Quae cum ipsis, quippe asuetis, minime gravia, ac potius iucunda sunt; hostibus vero eorum acerbissima impedimenta — illi expeditae ac tenui vitae semper asueti, facile bella suscipiunt, ac tridui iter saepe uno, volucrum instar, conficiunt, et alias, ante famam adventus sui, terras occupant, nihil quidem secum adducentes, sed iis rebus omnibus instructi, quibus victoria comparatur; ea sunt: multitudo eorum poene innumerabilis; agilitas corporum, ac celerrimae progressiones, et quod his majus est: animus vitae omnino prodigus, et ferarum more rectus in hostem impetus. Ideo, quibus arma inferunt, eos plerumque omnes vincunt, et alienis regionibus dominantur.“ Nicephorus Gregoras tomo I. pag. 17—21.

Hunni meridionales : „Hephtalitae et genus et nomen Hunnorum participant, licet cum Hunnis occidentalibus, quos novimus, nullum ipsis commercium intercedat, nec enim eorum confines sunt, et accolae, — nec etiam vagantur palanturve caeterorum more Hunnorum, sed fixas iam inde antiquitus, in regione benigna, sedes retinent. — Ex Hunnis hi soli corpore candido, vultus minime deformes habent. — Apud Hunnos obtinuit consuetudo, ut cum fato functis et sodales, quos elegerunt, ut ut adhuc vitae pleni,

equi item, et arma in tumultum inferantur.“ Procopius de bello Persico par. I. cap. I.

Hunni Atillani : „Hunnorum genus omnem feritatis modum excedit, ubi, quoniam ab ipsis nascendi primordiis in tantum ferro sulcantur altius genae, ut pilorum vigor, tempestivius emergens, corrugatis cicatricibus hebetetur; senescunt imberbes, absque ulla venustate; spadonibus similes, compactis comis, firmisque membris, et optimis cervicibus, prodigiosae formae, ac pandi, ut bipedes existimes bestias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte. In hominum autem figura, licet insvavi, ita visi sunt asperi, ut neque igni, neque saporatis indigeant cibis; sed radicibus herbarum agrestium, et semicruda cujusvis pecoris carne vescantur, quam intra foemora sua, et equorum terga subjectam, fotu calefaciunt brevi. Aedificiis nullis unquam tecti, sed haec velut ab usu communi discreta sepulchra, declinant : nec enim apud eos vel arundine fastigiatum reperiri tugurium potest, sed vagi, montes peragrantes ac silvas, pruinas, famem, sitimque perferre ab incunabulis adsuescunt. Peregre tecta, nisi adigente maxima necessitate, non subeunt, nec enim securos existimant se esse sub tectis : Indumentis operiuntur linteis vel ex pellibus silvestrium murium consarcinatis; nec alia domestica illis est vestis : alia forensis; sed semel obsoleti coloris tunica, collo inserta, non ante deponitur, aut mutatur, quam diuturna carie, in pannulos defluens, defrustata. Galeris incurvis capita tegunt; hirsula crura coriis munientes hoedinis; eorumque calcei, formulis nullis aptati, vetant incedere gressibus liberis; qua causa ad pedestres pugnas parum sunt accomodati; verum equis prope affixi, duris quidem, sed deformibus, et muliebriter iisdem nonnunquam insidentes, funguntur muneribus consuetis.

Ex ipsis quivis in hac natione pernox et perdius, emit et vendit, cibumque sumit ac potum; et inclinatus cervici angustae iumentis, in altum soporem ad usque varietatem effunditur sompiorum. Et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc habitu omnes in commune consultant; aguntur autem nulla severitate regali, sed tumultuario optimatum ductu contenti perrumpunt quidquid inciderit. Et pugnant nonnunquam lacesiti, sed ineuntes praelia, cuneatibus variis, vocibus sonantibus toruum, utque ad pernecitatem sunt leves et repentini, ita subito de industria dispersi vigescunt, et incompressa acie, cum caede vasta discurrunt, nec invadentes vallum, nec castra inimica pilantes prae nimia rapiditate cernuntur. Eoque omnium acerrimos dixeris bellatores, quod procul missilibus telis, acutis ossibus pro spiculorum acumine, arte mira coagmentatis, sed distinctis; comminus ferro sine sui respectu configunt, hostesque dum mucronum noxas observant, contortis laciniis, illigant, ut laqueatis resistentium membris, equitandi vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat aut stivam aliquando contingit; omnes enim sine sedibus fixis absque lare vel lege, aut ritu stabili dispalantur semper fugientium similes, cum carpentis, in quibus habitant; ubi conjuges tetra ipsis vestimenta contexunt, et coeunt cum maritis, et pariunt, et adusque pubertatem pueros nutriunt. Nullusque apud eos interrogatus respondere unde oritur, potest; alibi conceptus natusque, procul et longius educatus; per inducias infidi, inconstantes, ad omnem auram incidentis spei novae perquam mobiles totum furori incitatisimo tribuentes. Hoc expeditum, indomitumque hominum genus exera praedandi aviditate flagrans — immani, per rapinas finitimorum grassatum et caedes, ad usque Alanos pervenit, veteres Massagetarum etc. Ammian. Marcell. rerum

gest. Lib. XXI. cap. II. — „Hi adorationem igni, tributum mihi, attulere „Huæ“ §. 6. fölebb. Turcae (Hunni) admodum stolide ignem colunt, æremque et aquam venerantur, telluri hymnum concinunt, adorant autem tantummodo et Deum nuncupant, qui hanc rerum universitatem aedificavit. Huic equos et boves et oves sacrificant, habentque sacrificulos, quibus inesse vaticinandi facultatem arbitrantur.“ Theophil. Simocolba. Hist. lib. VII. cap. 8.

„Die Gebräuche der Leichenbegängnissen bei den Hunnen waren eigenthümlicher Art: Versammelten sich die ganze Verwandtschaft Männer und Weiber, — Sie ergötzen sich bei den grossen Leichenmahlen, wozu eine Menge Schaafe und Pferde geschlachtet wurden; war der Schmauss aus, so wurde auf dem Grabe ein Steinhügel errichtet.“ D. Ohson des Peuples de Caucase.

Méltó itt azon tort is számba vennünk, mellyet a Hunok holt Atila király felett tartottak: „Tunc ut illius gentis mos est, crinium parte truncata, informes facies cavis turpavere vulneribus, ut praeliator eximius non foemineis lamentationibus et lachrymis, sed sanguine lugeretur virili. — In mediis campis, et intra tentoria serica cadavere collocato, spectaculum admirandum, et solemniter exhibetur; nam de tota gente Hunnorum electissimi equites in eo loco, quo erat positus, in modum Circensium cursibus ambientes, facta ejus cantu funereo tali ordine proferebant: praecipuus Hunnorum rex Atila etc. postquam talibus defletus est lamentis, stravam super tumulum ejus, quam appellant ipsi (Tor) ingenti commensatione concelebrant, et contraria sibimet ipsis copulantes, luctum funerum mixtum gaudio explicabant, noctuque secreto cadaver est terra reconditum. Addunt arma hostibus ereptas phalaras vario gemmarum fulgore pretiosas, et diversi generis

insignia, quibus colitur aulicum decus“ etc. Jornand l. c. p. 132. — Illyen volt a Hunok temetési szertartások!!

„Bis auf die Unterwerfung unter die Russen, und auch eine Zeitlang nacher, sollen die ungrischen (hunnischen) Völker ein durchaus nomasirendes Leben geführt haben. — Sie leben noch meistens entweder in Filzjurten oder Hütten von Birchenrinden. Der Ackerbau ist bei ihnen sehr gering; die wichtigsten Nahrungsmittel sind bei ihnen die Trauben und Kirschen. — Die Hauptbeschäftigung ist die Viehzucht, die sich aber vornehmlich nur auf die Pferde richtet. Sie sind bekannt als gute Reiter; — sie sind beständig zu Pferde, Männer und Weiber; selbst Begräbnisse werden zu Pferde von ihnen abgemacht, und von dem beständigen reiten sollen die meisten Männer auswärts stehende Knie haben. — Wir haben also mit bei den neueren Berichtstattern über dieses Volk ganz dieselbe Beschreibung, welche uns schon vor anderthalb Jahrtausenden der Grieche Ammian. Marcellin (L. XXI. 2.) von der zu seiner Zeit aufstrebenden Volke der Hunnen gab.“ Ferd. H. Müller l. c. p. 151—4.

„Bis jetzt ist von den Vogulen nur ein geringer Theil zur christlichen Religion bekehret worden. — Der grössere Theil der mehr in den nördlichen Gegenden wohnenden Vogulen ist noch bis jetzt dem Schamaismus, oder der sogenannten magischen Form der Naturreligion ergeben; — ihre Priester die Satkala sind meistens die Familienväter. — Verehrten ihre Gottheiten, früher wenigstens, in Felshöhlen, Bächen, Bergen. Die in der permischen Landschaft wohnenden verrichten jetzt ihren Opferkultus auf sogenannten Keremen (Kör), sind heilige Plätze mit Umzäunungen in den Wäldern Torom, oder Torim (Tor) ist der allgemeinste.“ Gmelin Reise durch Sibirien IV. p. 433.

Gleich den Vogulen sind die Ostiaken noch grösseren Theils der schamanischen oder magischen Form der Naturreligion ergeben. Der Kultus der heidnischen Ostiaken findet auf den heiligen Bergen, und unter den heiligen Bäumen statt. Ihre Schamanen, die sogenannten Totiba, spielen bei ihren Kultus eine Hauptrolle. Der genannte Kultus, und eigentliche Divinationen der Schamanen stimmen mit den übrigen polarischen Völkern vollkommen überein. Auch ihr Tottenkultus hängt mit den übrigen ganz zusammen. Die Verstorbenen werden mit ihren besten Kleidern und Geräthschaften beerdigt; die besten und liebsten Rennthiere des Verstorbenen werden an seinem Grabe getödtet, und ein Todtenmahl (Tor) dabei gehalten.“ Bielgrawsky. Reise durch Thobolszk nach dem Eis-meere der Dorpat. Jahr 1820. II. Th. p. 334.

IV. Azoknak véleménye, kik a Hiunokat és Hunokat ugyanazon nemzetnek tartják, és czáfoltatássok.

31. §. Kik a Hiunokat és Hunnokat ugyanazon egy nemzetnek állítják, így vélekednek : a Jáo és Schun házak (dynastiák) uralkodásakor a közép vagy menyeyi birodalomban a sárga folyó felső partján, Krisztus születése előtt 2357 — 2205. közti időszakban feltűnt egy vad, Schan-jang (fegyveres) nép, mellynek tulajdon neve csak a Hya dynastiának vége után 2206—1766. év táján Kr. szül. előtt tudódott ki : Hy-nou; ezekkel időfolytával a chinai birodalom mindenfelé terjesztvén határait, délszokról és napkeletről összeütközött; tőlök

gyakran zaklattatást szenvedett; háborgatásaik és beütéseik ellen észak és nyugoti kelet felül nagy vastag és hosszú falat, a világ nyolczadik csudáját építeni kénytelenítették. Metes Schan-jujok alatt leghatalmasabbak és daczosabbak lettek; de birodalmuk északira és dél-szakira bomlott; az Északiak a Dillinektől (a mostani Jeniseiskben) és Ssämbiektől (a mostani Tobolsk tartományokban) önnön rokonaiktól felülről, és a chinaiaiktól alulról mindaddig szorongattattak, míg Krisztus születése után első század végén részint magokat a chinaiaknak megadni, részint pedig napkeleti Turkistánba vonulni, földjüket pedig a Ssämbieknek hagyni nem kénytelenítették. De innen is a Topo Tatároktól (?) kiűzettetvén, Irtisch és Jaik folyók közé menekültek, és Alaniát elfoglalták; honnét Armeniába és Mediába beütéseket tettek; átkelvén pedig Tanais vizén alattvalóikkal az Alanokkal együtt, a Gothokat részint magokkal sodorták, részint megfutamtották, és így a nemzeti költözködésre alkalmat és okot adtak. De halljuk önnön szavaikat is.

„Schon einige Jahre von der Regierung des Theodosius begann eine Begebenheit, die dem weströmischen Reiche, nachher den gänzlichen Untergang bereitete, nämlich die grosse Völkerwanderung. Und wo entspann sich diese Begebenheit, welche bestimmt war die römische Macht zu zertrümmern? In China, diesem mehr als 1000 Meilen entlegenen Lande. Ein tartarisches Volk, die Hunnen, das die heutige Mongolei bewohnte, lag im

Anfange des dritten Jahrhunderts mit den Chinesen in blutiger Fehde, und eroberte unter tapferen Anführern den grössten Theil des östlichen Asiens. Aber noch gegen das Ende desselben Jahrhunderts erhoben sich die Chinesen wieder, und unterwarfen sich die Hunnen. Diese thaten indessen wiederholte Einfälle in das chinesische Gebiet, bis sie zuletzt mit überlegener gewalt angegriffen, und aus ihren Wohnsitzen verjagt wurden. Sie beschliessen nun, Asien gänzlich zu verlassen, und gehen über die Wolga und den Don. Am Don finden sie ein anderes tartarisches Volk, die Alanen; diese greifen sie anfänglich an, verbinden sich aber nachher mit ihnen, und brechen mit denselben aus dem heutigen Russland weiter in Polen und Ungarn ein.“ G. Annegarus allgemeine Weltgeschichte III. Band. S. 279.

„Tief im Innern des nördlichen Asiens entstehen (den chinesischen Nachrichten zu Folge) unter den tatarischen Völkern grosse Bewegungen, besonders unter den Hjongnu, oder der nachherigen europäischen Hunnen, welche allmählig immer näher an die Wolga gedrängt werden.“ — „Der grösste Theil der Hunnen oder Tataren, herrscht am östlichen Ufer der Wolga bis weit in den Norden hinaus, und erscheint in spätern Zeiten unter den Namen Dabiren, Ephtaliten, Awaren, Türken u. s. w. — Die Westhunnen ziehen 379 unter Balamir vom Jaik über die Wolga, (Atel, Rha) überwältigen hier zuerst die Akatziren (oder bringen sie mit) und die Alanen an Don; überfallen 376 die Ostgothen u. s. w. — Am Don werden 463 Onoguren (Hunoguren) bekannt, welche sich bald nachher in Utriguren (Utiguren, Uguren) und Cutriguren (Kutiguren) theilen, und der höchsten Wahrscheinlichkeit nach mit den im folgendem Jahrhunderte erscheinenden

Finnischen Hunugaren (Magyaren) zu einerlei Stamme gehören.“ Atlas und Tabellen zur Uebersicht der Geschichte. Von Kruse VI. Ausgabe. S. 6. 9. 10.

„Während der Regierung des Jao und Schun (2357 — 2205 v. u. Z.) nannte man die an der Nordwestgränze des damaligen chinesischen Reichs, um den oberen Lauf desselben Flusses, innerhalb der Ausgänge die Gebirgskette Kuerl und in den westlichen Districten des jetzigen Kreises. Kamsu nomadisirenden Barbaren Schan-jang oder die Bu-vafnette des Gebirges. Erst zu den Zeiten des ältesten chinesischen Herrscherhauses der Hya (2205 — 1766) scheint man den einheimischen Namen des Volks Hyn-jo erfahren zu haben. — Die Nordmenschen oder Nordmänner des Ostens kamen in den folgenden Zeiten, wo die Herrschaft Chinas nach allen Seiten sehr erweitert wurde, in vielfache feindliche Berührungen mit den Bewohnern des Mittelreichs. Man hatte von diesen Barbaren viel zu leiden; hasste und fürchtete sie; man belegte sie mit allerlei schimpflichen Namen; hiess ihr Land der bösen Geister (Keleisang) und sie selbst Hunde oder lärmende Slaven; dies bedeuten die Zeichen, mit welchen Hy-ung-nu geschrieben wird; diese Schimpfwörter blos dem Klange nach dem einheimischen Namen Hun-jo verwandt, haben diesen verdrängt und sich an dessen Stelle behauptet; — zu ihm sollt sich nun nach dem Untergange der Dynastie Hya (1706 v. u. Z.) ein Nachkomme dieses Hauses Schiunwey genannt, geflüchtet und dort zu dem Herrscherstamme den Grund gelegt haben, aus welchem in der Folgezeit die Tschin-ju oder Fürsten der Hun-jo hervorgegangen sind. Von Schiun-wei bis auf Teuman, den ersten historischen Tschin-ju dieses Volkes, sagt Sse-ma-tschien, sind tausend Jahre verflossen, derer Ereignisse wir nicht kennen. Dem-

nach müsste Schiun-wei erst im dreizehnten Jahrhunderte vor unserer Zeitrechnung nach Norden entflohen sein. — Gegen das Ende des dritten Jahrhunderts (297 v. u. Z.) erwarb sich ein Fürst der Hun-jo eine ausserordentliche Macht, in Nordwestlichen und Mittelasien. Mao-tun (Mete Modo) der ältere Sohn des ersten geschichtlichen Tscheu-ju, oder historischen Himmelssohns Teuman; hatte sich durch den Mord des schwachen Vaters und seiner Stiefmutter, die ihrem Sohne die Nachfolge verschaffen wollte, durch den Mord seines jüngeren Bruders, und allen grossen des Landes, die ihm entgegen waren, zur Herrschaft emporschwungen. Dieser Attila der östlichen Hyunen unterwarf sich dann alle nördlichen Barbaren, und bedrohte die Selbstständigkeit des Mittelreichs. Die Herrschaft der Hyunen erstreckte sich manchen Zeiten von Korea in Osten, bis gegen Tübet, und die Gegenden Bocharas und Samarkand in Westen, dann von den Tiefländern Sibiriens hinab, über die nordwestlichen Districte der heutigen chinesischen Kreise Schansi, Petscheli, Kaufu und Schensi. Eine ihre Residenz war selbst mitten in Schensi gelegen: Tai Funtschong, heutigen Tags Taiten Tu geheissen. Die Herrschaft konnte sich aber nur geringe Zeit in solcher Ausdehnung und Macht behaupten: die wiederholten inneren Zwistigkeiten führten zu einer gänzlichen Trennung des Staates; es entstanden zwei Reiche, eines im Norden und eines im Süden; von welchen das erstere schnell seinem Untergange entgegen eilte; von Süden her drängten sie die mit den südlichen Hunnen vereinigten Chinesen, von Osten die Sienpi, und von Norden die Tigling (Tanglen) welche in der Gegend des Bajkal-Sees sassen, ein zweig der Uæen, die zur finnischen Völkerfamilie gehören, die nördlichen Hunnen kamen in die äusserste Noth:

ein Theil ergab sich den Chinesen, und ein anderer den Sienpi. Die meisten Horden zogen es aber vor, ihre alten Wohnsitze nördlich der Gobi, zwischen dem Tienscha und Altay zu verlassen, und nach Nordwesten zu fliehen: es stand ihnen nach dieser Richtung kein Feind entgegen, und sie konnten hoffen, sich mit dem Schwerte in der Hand neue Wohnsitze, frische Weideplätze für ihre Heerden, und ergiebige Jagden zu erkämpfen. An ihre Stelle traten nun die Sienpi, und wurden auf kurze Zeit die herrschende Nation im nordöstlichen Asien.“

„Die Landschaft Juepan (Getae) jenseits des Landes Kangkiu, oder der grossen Bucharei, zum Aral-See hingelen, wo heutigen Tags die Tschirgis-Kaisak nomadisierend herumziehen, ward zuerst von den flüchtigen Hunnen des nördlichen Reichs in Besitz genommen, wo ihre Fürsten den Titel Tschen-ju fortführten. Nach den Fürsten ward dieses neue Reich der Hunnen Tschen-ju-wang, oder das Land des Königs Tschen-ju genannt. — Die vorwärts drängenden Hunnen mussten nun nothwendig mit den seit dem Beginne der Geschichte hier hausenden finnischen, türkischen (türkischen?) und kalmukischen Völkerschaften in Streit gerathen; worüber uns die chinesischen Jahrbücher ebenfalls unterrichtet haben. Bald erfuhr man aber in dem Mittelreiche, dass die nordwestlichen Steppen von Alanen durchzogen würden; und nun ward berichtet, dass Antschai seinen Namen verändert habe, und jetzt das Reich Alan heisse. Die Hunnen, wird hingefügt, hätten die Alan angegriffen und ihren König getödtet, höchstwahrscheinlich haben sie auch, was aber die Chinesen nicht sagen, sich eines Theils des Alan-Landes bemächtigt.

Gerade um dieselbe Zeit, gegen Ende des ersten Jahrhunderts unserer Zeitrechnung, wo die Hunnen

nach den chinesischen Berichten in Juepan sich niederliessen, und eines Theils des Alanen-Landes sich bemächtigten, können sie die westlichen Schriftsteller in denselben Gegenden: so weiss der Lybier Dionysius, dass die Scythen am nördlichen Meere wohnen und gleich hinter ihnen die Hunnen. — Die germanischen Alanen von den Hunnen gedrängt machen nun wiederholte Einfälle in Armenien. — Die Hunnen die Nachbarn beraubend und mordend, schritten in Laufe der Zeit immer weiter nach Westen. — Julianus mochte bereits auf seinem Zuge nach Persien von der Macht und dem Andrang der Hunnen gegen Westen Kunde erhalten haben; es scheint von dieser Seite her für die Ruhe des Reiches besorgt gewesen zu sein (Eunapii Historia Lib. I. 68). — Vielleicht auch von der im Laufe des vierten Jahrhunderts an ihren östlichen Gränzen sich erhebenden Macht der Jeujen (Geugen, Awaren?) weiter gegen Westen gedrängte Hunnen sicherlich mit vereinigten Alanen standen im Viertel des vierten Jahrhunderts am östlichen Ufergestade des Asotischen Meeres, in den Ländern, welche der Don, und der Kuban durchströmen, und wurden die Nachbarn der jenseits herrschenden Gothen u. s. w. Neumann l. c. p. 23—43.

32. §. De ezen vélemény sok kifogásokat szenved:

1) A chinai és irományokon alapul egyedül, mellyek elejőktől fogva Krisztus születése előtti 2357. évig csupa mondák; Kr. sz. előtti 552-ig bizonytalanok; a Confutiustól némelly ősi nevekhez önkényes ragasztmányok; csak az utóbbiak érdemelnek hitelt, mennyire időkorukkal, helyheztetésökkel nem ellenkeznek, a tudósok itélete szerint. 2) Ellenkezik nemzeti hagyomá-

nyaikkal, melyek eredeti nevöket, lakhelyöket fenn-tartották, kivált a külön élteknél; azok pedig tulajdon nevöket Hun-nak, Hunor törzsökatyjoktól, első fész-köket Evilátnak, Persiában felső Ásiában, vallják (lásd fönebb §.). 3) Ellenkezik a régi görög tanusá-gokkal is, melyek szerint a Hunnok Magogtól, Hunor atyjától származtak, és a Persiai Leucco-Syriában tele-pedtek le (ott). Ellenkezik a leghitelesebb Egyptomi és Persiai műmaradványokkal is, melyek a Hunnokat felső ásiak lakosoknak, a legrégibb időkorban, tüntetik ki. 4) Ellenkezik az időkorral is: Krisztus születése előtt a világ teremtése óta legalább 3960, a vizözön óta 2310, a nemzetségek széteszlása óta 2049 év folyt le, a leghitelesebb időszámítások szerint: a Hunjuknak tehát Kr. szül. előtt 2357 évvel Jao, chinai Patriárcha alatt a Sárga folyónál mint fegyveres népnek feltűnte lehetlen.

„Chinenses eventus ac genealogias dynastiarum suarum habent ex inscriptione Su dicta, atque vulgari traditione, Imperatorum iussu consignatos, ab anno ante Christum 2350, quos sexto mox saeculo in compendium Schu-king nomine redactos suam usque aetatem perduxit, adiecta regionis, quam incoluit, speciali Historia; Annales ipsius, per diversos continuatos, Schu-chuang-si Imperator con-quiri, comburique iussit, circa annum ante Christum du-centesimum. Eosdem dynastiae Chan genearcha e foliis partim, quae supererant, partim e memoria Doctorum re-parari iussit. Restaurati sunt opera Ssu-ma-tsioni. Quae annum 2350. excedunt, supposita aut fabulae sunt;

quae hinc annum usque 782. decurrunt ante Christum, incerta, posteriora vera censentur. Praeter res domesticas stirpium cognatarum etiam vicinarum Yutsche, Oeletue, Chi-on-gnu, Tukiü, Mandschu, commemorant gentium migrationem usque.“ Klaproth l. c.

„Zum besseren Verständnisse der chinesischen Geschichte, ist es nöthig, die Zeitkreise scharf zu sichten und ins Licht zu stellen, damit sie wie Faden der Ariadne dienen mögen, und durch dieses grosse Labyrinth führen. Wir theilen deshalb die ganze chinesische Geschichte in folgende Periode : I. Die erste von den ältesten Zeiten bis auf Jao. Es ist dies das mythologische Zeitalter, welche bis etwa 2357 vor Chr. dauert. — Wir haben zu merken : dass diese Fabeln viele Jahrhunderte, nachdem man angefangen hat Geschichte zu schreiben, erdichtet worden sind. — Die II. von Jao bis zum Kongfutsche (552 vor Chr.) sie ist die Zeit der ungewissen Geschichte, auf Sagen beruhend. Das Buch Schuking, welches Kongfutsche zusammentrug : als ein Beispiel guter Sitten und Lehren, ohne es zu sagen, woher er es genommen habe ; — viele waren über achtzehn Jahrhunderte alt, zur Zeit als er sie aufzeichnete. — Bedenke man über diess, dass diess Werk bei allgemeinem Verbrennen der Bücher verstummelt wurde, und man wird ungeachtet der Sonnenfinsternisse, welche dort gemeldet werden, an seiner Zuverlässlichkeit zweifeln können. — Die III. Periode von dem Zeitalter des Philosophen Kongfutsche bis zur Tang-Dynastie reicht 618 nach Christi Geburt. Tschokiennlung Schrieb um die Zeit ein Commentar und zugleich eine Fortsetzung des Schukings, unter dem Name Kosu, welches man als das erste, wirkliche, geschichtliche Werk betrachten kann. Die Chinesen haben daher nichts vor Herodot, und in der

Folge eine ganze Menge klassischer Autoren, als die chinesische Muse schon in Stillschweigen übergang.“ Gutzlav. L. c. 8. 10. 13—14.

T. Schlötzer Aug. Laj. pedig ezeket jegyzé : „Sina war der alten Welt noch unbekannter als Indien, und blieb es noch länger. Es bekam seinen ersten Geschichtschreiber am Ssematsjen, 97. J. vor Christo. — Nach dessen Annalen fängt die Geschichte von Sina 2207. J. vor Chr. also nicht lange nach der Sündflut an, und fabelt von Monarchen von Hia und Schang, die über tausend J. hier regiert haben sollten. — Eine andere Nachricht ist bescheidener, und setzt einen gewissen Wuwang, Ahnherrn der Tscheu fest, der nicht lange nach Troja, mit 3000 Mann aus Westen gekommen sein, und die erste Menschheit unter die Wilden in China gebracht haben soll. — Das sicherste ist zu glauben, dass es gar keine Geschichte von Sina aus der alten Welt gebe. — Erst seit J. 720 vor Chr. zeichnen sie ununterbrochen die Sonnen- und Mondsfinsternisse auf; wahrscheinlich nur aus babylonischen Beobachtungen abgeschrieben. Kongfutschee, Grosswezir von Lu, starb 478. J. vor Chr.“ Weltgeschichte I. Th. p. 225—226.

33. §. Azon vélemény szükölködik a nemzeti ugyanazonosság bélyegei nélkül is : 1) Az ugyanazon nemzet egyenlő nyelvü mind maga mind maradéka, ha nyelvet nem cserélt : de a Hunjok és Kunoknak nyelvek különb volt; azoké Mongol, ezeké Magyar; ugy szinte maradékaiké is. A Hunjoktól fennmaradott neveknek csak a Mongol nyelvben van jelentőségök : ugy első fejedelmöké is Toman = Teuman, a Mongol nyelvben tesz =

tizezrest annak jeleül, hogy ő alatta, népe tizezer hadisereget állíthatott ki; a Kunok fennmaradt neveiknek is csak magyar nyelvben van jelentésök: Balamber, Rua, Utigur, Kutigur, Hunvár sat. Ezen különbséget t. Neumann azzal mellőzi el: csuda-e a Hunnok nyelvének a Mongoltól elütése, minekutána ezer év előtt váltak el egymástól? de ez kielégíthetetlen ok: mert a Kunok a Magyaroktól, Finnek a Kunoktól szinte ezredel elszakadtak, mégis nyelvök egységét fenntartották legalább szóalakításokra nézve. Még régiebben az Indo-Germanoktól elszakadtak a Németek, Tótok nemzetségeikkel együtt, mindazonáltal nyelvök egységét fenntartották; fenntartották volna tehát Mongol nyelvöket a Kunok, és ezek nemzetségei is, ha eredetileg Mongol volt volna; nyelv-cseréltökről pedig szó sincs.

„Toman, Teuman, Tümen = mongolisch 10,000; gewöhnlich ward die Benennung Tümen in Beziehung auf Zahlen. Diese Einrichtung bei den Mongolen scheint uralt zu sein: den schon zur Zeit der Chiunnu, ihrer Vorfahrer fand sie statt.“ Schmitth l. c. p. 402—4. — Tudós, éles elméjü kritikus Schlötzer A., Deguignes, Pray sat. Ezen véleményének czáfolására elegendőnek tartotta azt észrevétetni: a Hun-Magyar nyelvben vannak Persa, Armeniai és más felső ási szók is; a középkeleti Chiunni-Mogolban nincsenek; tehát a Hunok és Chiunok azon egy nemzet nem lehetnek. Tulajdon szavai ezek: „Unstreitig kamen die Hun-Magyaren aus Asien; also muss ihre Sprache sich mehr der asiatischen als der europäischen nähern. — Die letztere (magyarische) hat sogar altpersische, armenische

und andere Wörter aufgenommen. — Deguignes System, welches Pray und andere nachbeteten, als wären sie aus Turfan-Schröchlich 400—500 Meilen von Osten gekommen, verfällt alsdara völlig; und der Historiker hat es, ein non plus ultra.“ — Gyarmatink ezen munkájának : *De affinitate lingvae Hungaricae cum linguis Finnicae Originis*. Göttingae 1799. vizsgáltatásában, lásd Göttinger gelehrte Anzeigen p. 356. — Annak ó-persiai szavait bővebben előmutatta újonnan Calles ezen munkájában : *Ungrische Altenthümer*. Berlin 1847. Pray Schlötzernek azt felelte : a Chiunok azon persiai szókat Turfánból költözöttek közben is fölkaphták; de észre nem vette, hogy ekkor már, sem a Sankrit sem a Pelwi nyelv többé keletben nem volt, hogy fölkaphták volna. Visszatorlása pedig : hogyan lehetnének a Magyarnyelvben chinai szavak is, ha a Hunnok körülöttek nem laktanak? Épen oktalan : mert chinai szót nem tudott előállítani többet egy-kettőnél; Arslán — oroszlán és Chán = Chám; ezek is idegen eredetűek. Lásd dissert. Crit. I. c.

2) Az ugyanazon nemzet egyenlő természetű, arczlatu s. t. efféle is szokott lenni; legalább többnyire: de a Chiunok és Hunnok termete is különböző volt mind magok mind nemzetségeik között. A Chiunok természetekre nézve egyenlők voltak a Mongolokkal és a Chinaiakhoz hasonlók: középszerű nagyok, soványok, kis pislogó szeműek, pulya orruak, tökfűek, fakó színűek sat. (I. 17. §.); de a Hunnok mind zömökök, fekete szeműek, barna- vagy fehér színűek sat. (I. 30. §.) Ezen különbséget meg azzal nem háríthatni el, hogy idő folytával idegenekkel elegyűtteknek tulajdonítandó: mert mind a Chiunnukat, mind a Hunnokat elegyületlen állapotjokban ismerjük, mellyben voltak a Hunnok még IV-dik és V-dik században s XII-ben a

Mongolok, s mint azokat a szemmellátó tanuk Marcellin s Jornandes és Julianus és Albericus tanusítják. A Chiunnok termete tehát a Hunnokéval közös lett volna, ha ugyanazon nemzetűek voltak volna.

Maga tudós Neumann a termetnek, arczulatnak s több efféléknek egyenlőn maradását, kivált a vad népeknél azon eredetű nemzetiség bélyegéül elismeri, mondván : „Die Anthropologie und Geschichte lehren uns, dass Körpergestalten, Gesichtszüge der Menschen, dann vorzüglich die Sitten und Gebräuche bei Nomaden sich wenig verändern; selbst beiden Buthaischen, Kalmuken und Buraten heutigen Tags die Züge, und eine menge Gewohnheiten, wie sie Urväter Hionnu, und Mongolen in den früheren Jahrhunderten hatten. Widerlich und abschreckend waren die Chiunnen ihrer körperlichen Gestalt wegen wie die Hunnen; allein die zu derselben Rasse gehörenden Chinesen konnten natürlich an der äusserlichen Bildung derselben nichts auffallendes finden, und haben deshalb nirgends Erwähnung gethan. Ihnen schien im Gegentheile das Aussehen der kaukasischen Völker sonderbar.“ L. c. p. 25. 32. — De, hogy a Hunnok, sem Mongol, sem chinai termetűek, arczulatnak nem voltak, az egykoru szemlátó tanuk vallástételéből bizonyos. Lásd fölebb 28. §.

3) Az ugyanazon nemzetűek, szokásaikra, szertartásaikra, kivált a vallásbeliekre nézve is egyenlők: a mind ezekben különbözök magokban és maradékaiknál is, azon nemzetűek nem lehetnek. De a Chiunnok, Mongolok és Hunnok, Finnek sat. között e rendbeli különbség legkitünőbb: azok bálvány imádók, nap, hold és ős-tisztelők voltak, templomaikban embereket áldoztak; ellenben a tortartás, halomhányás a holtakért, a csillagzatból jóslatás (magismus) náluk szokatlan volt; a Hunnok pedig sem

bálványozók, sem emberáldozók nem voltak, sem templomaik nem voltak, a hegyeken, völgyeken ájtatoskodtak; holtait fényes torral, halomhányással tisztelgették; papjaik jóslók voltak s. t. efféle. Lásd 30. §.

T. Neumann a Chiunnok és Hunnok szokásainak és szertartásainak egyenlőségét a közpásztorkodási, vadászati, lovaglási, életmódjokban, és a természet tiszteletében és kuruzsolásokban (Schamaismus) állítja: de ezek nem tulajdon Hun, hanem minden vad ásiai népekkel közös szokásaik szertartásaik voltak, azért bélyegiek különböztetők nem lehetnek. Ha a Chiunnok a Hunnokkal azon nemzetiek voltak volna, nem a közös, hanem tulajdon szokásaikban és szertartásaikban is egymással megegyeztek volna.

„Die Ausdauer bei allen Entbehrungen, und Mühseligkeiten des Lebens, sowohl bei Chiunnu als Hunnen, wird gleich gerühmt.—Ihre gekrümmte Gestalt mag sich auf die krummen Schenkel und Beine beziehen, eine Folge des immerwährenden Reitens. — Noch heutigen Tags finden wir eine Menge Gewohnheiten, wie sie ihre Urväter, die einen Naturkultus ergebenden Hiongnu hatten, in den früheren Jahrhunderten. Neumann l. c. p. 32. Ez ellen alább.

34. §. A Chiunnok és Hunnok azon nemzetiségök mellett szól nevök hasonlósága egyedül; de erre nézve is nagy a különbség: 1) Iratott az: Chion-ju Hi-ongnu, Hynou és Hunuj, mint a felhordott tanuságokból látni való. 2) Kimondatott: Tchino Hy-ong-nu, Hynu és Hunju. 3) Jelent az első kék farkast; a második: rossz rabszolgát; a harmadik: jó szolgát; az utolsó hagyma-evőt. Ez ellenben iratott s kimondatott: Hun,

Kun vagy Un, és tulajdon (primitivum) nem közös (appellativum, cognomen) név volt elejétől fogva. Tudós Neumann valóságosnak a Hun-ju nevet tartja, de annak értelmét nem igazolja; igazabbnak látszik lenni eredete azon Chiai hercegtől, ki dynastiájának megszűnte után ezen hegyi fegyveres néphez szitván, tőlök fejlődésé választatott.

„Der chinesische Charakter Hun bedeutet Zwiebel, Knoblauch und alle anderen Lauch artigen Gewächse (Chinesisches Wörterbuch des P. Basilius, Paris 1813 Nr. 9683 I-o, welches auch mit dem 193. Schlüssel unterhalb geschrieben wird (P. Basil. a. a. Orte Nr. 7683 und 17,744) heisst unter andern auch sich nähren; Hun-jo wurde demnach, wenn, was wir aber nicht glauben, die Laute im chinesischen bedeutet, würde so viel als Lauchesser heissen. Nun wissen wir aber, dass die Hun-jo sich von Viehzucht und Jagd erhalten.“ Neumann l. c. p. 25. — Csudálatos, hogy mindazonáltal ezen olvasást most maga pártolja, a Chinot, Tchongjot és Hynut pedig, mellyekkel előbb élt, roszalja: a Hun és Hun-jo nevek között nagyobb hasonlatosságra nézve, de közöttök is kitűnő a különbség, azonság pedig hihetetlen.

Tudós Klaproth l. c. a Hij-nu névnek más eredetét fedezte fel: Wenn man den älteren chinesischen Berichten Glauben beimessen darf, so stammen die Fürsten der nördlich von China hausenden Chiun-wi oder Chiun-ju von einem Sohne des letzten Kaisers aus der Dynastie Chia, der nach dem Tode seines Vaters sich mit einem Anhang von 500 Mann ins Land der Bewaffneten des Birgs flüchtete, und dort zum Tschen-ju, oder König gemacht ward.

Sein ganzes Volk nannte sich nach ihm Chyun-ju.“ 1. c. —
A név eredete e szerint hitelesebb, de, hogy a Hun nevet
a chinaiak csupán eltörpítették volna, hihetetlen.

35. §. A Hunjok és Hunok azon nemzetiségét azzal
is támogatja tudós Neumann : mivel azon időben, mi-
nekutána a Hunjok Turkistánból Alaniába vándoroltak,
ennek egy részét elfoglalták, tünt fel a Hunnok neve
napnyugoton ; innét oszlottak napnyugotra és keletre,
új országot alapítván maguknak. — De ezen támasza
igen gyenge lábon áll, azt tételezi először fel : hogy a
tönkre tett Hunjok mindjárt 94—96. év tájban , minden
akadály nélkül, 81 mérföldnyire vándorolhattak ; a híres
Alánokat és közbetanyázott népeket baj nélkül legyőz-
hették ; azt is, hogy Libiai Dienes, ki őket tulajdon
nevökön megnevezte, 96-dik év tájban élt, s ő tüntette
először ki ; és Albániából terjedtek azután napkeletre s
napnyugotra ; de első feltételei : hogy a tönkre lettek
94—96. év közben Turkistánból szinte Alaniába vándor-
oltak, az Alánok és más hatalmas népeket legyőzték,
meghódították volna , megbizonyíthatatlanok ; a másikkal
pedig : hogy a Hunnok neve csak 94—96. év tájban
tünt volna fel ; s Libiai Dienes, ki őket megnevezte,
94—96. év után élt legyen, és már ezen idő előtt a
Hunnok mind nyugotra, mind keletre oszlottak, nem
voltanak, — nyilván hamisak, mint a hiteles tanuságok
bizonyítái

Az egykoru első-másod században élt Solinus Polyhistor a napkeleti Turkistán és Alania között tanyázott népeket így ismerteti meg : „Oxi amnis oras hinc inde Bateni et Axilae accolunt, sed praecipuam partem Bactri tenent; densissima hic populorum frequentia cum Parthis legem placiti ab exordio moris incorrupta custodit disciplina; e quibus celeberrimi sunt Massagetae, Ypidones, Satares et Apaldei, post quos immanissimis Barbaris interiacentibus, de ritu aliarum nationum terra inconstanter definita.“ Cap. X. IX. Ihol a tönkre tett Hy-nuk Alaniába 94—96. év közben vergődhetésének akadályá.

A második század közepén élt Ptolomeus is, Imaus innenső Scythiát bővebben leírván, az Alánokat, régi Massagétákat ott legtöbbeknek jelenti, mondván : „Colunt autem hanc Scythiam omnem versus Septemtriones, ad terram fere incognitam, qui communi vocabulo Alani Scythae nominantur.“ Cap. XIV. Tab. VII. Asiae. Magok a chinai évkönyvek sem állítják az Alánok meghódíttatását. A 94—96. felvergődött Hynoktól tehát meg nem hódíttattak.

A Volga, Jaik és Irtisch folyók közötti nagy Hynu vagy Hun országnak a II-ik és IV-ik század közben semmi nyoma : a Hunnok Avarokkal együtt ott is csak úgy szállásoltak, mint Scythiában, Symocatta bizonyossága szerint : „Fuit gens Ogor (Ugor) cum numero, tum exercitatione validissima. Haec in oriente ad fluvium Til (Ethil) accolit. — Vetusissimi Principes Var (Avar) et Chuni vocabantur.“ L. c. p. 283. A Hynuk tehát 94—96. év közben magoknak ott országot nem alapítottak.

Hogy a Hun név eleintén mindjárt a felső Ásiában feltűnt, s így előbb mint a Chinuj a Sárga folyónál, és a Hynuknak Albaniába verekedhetésüknél sokkal előbb : meg van bizonyítva. Lásd 29. §. Libiai Dienes első volt ugyan,

ki a Hunokat kiköltözésök után a Scythák mellett a Caspiumi tenger körül nevezi : de ebből nem következik, hogy előtte már századokkal Persisben nem voltak, ott nem tanyáztak. Ő Krisztus születése előtt élt, s hét évvel előbb írta Pericrgesisét, mint tudós Bernandi Gottfrid megmutatta (lásd Gottf. Bernardi Geographi minoris. Lipsiae 1831.) Hogy tehát általa a Hyunuknak Alaniába vergődések után 94—96. tűnt fel a Hunok neve, nyilván való költemény.

36. §. Ha megengedjük is, hogy idővel erőre jutván, a III—IV-dik században; a Hunjok ama sivatag pusztába, melly Ural hegyalja és Jaxartes folyó között terült el, vergődtenek, sőt az Alanok királyát megölvén, földjök egy részét elfoglalták és velök egyesültek is: de hogy ők történek be Európába is, ők sodorták magokkal a napnyugoti Alánokat és napkeleti Góthokat, más német és szarmata nemzetségekkel egyetemben; Attila királyok alatt ők rengették meg mind a napnyugoti mind a keleti Római birodalmat, s ők adtak volna a népek vándorlására okot és alkalmat, nem az északi Hunok; ezt semmiképen sem engedhetjük meg: mert az azon kora leghitelesebb írók az Európába betörtteket mind észak-ásiai, scythiai Hunoknak nevezik, s nem Hynuknak; s északi, nem napkeleti, Ásiából hozzák ki; hogy pedig nevöket, származásukat egyik sem tudta volna igazán, mindnyájan megcsalódtak volna, ezt nem hihetni.

„Hunni quondam circa paludem Maeotidem loca incoluere in Aretum potius versa, ut Barbarorum caeterae nationes, quotquot intra Imaum Asiam insident, et Scythae et Hunni vocabantur, seorsim et per generationes. Hi pervasis Alanorum regionibus, quos Geutringis confines, Tanaitas consuetudo nominavit, interfectisque et spoliatis multis, reliquos sibi fide pacta iunxerunt.“ Ammian. Marcell. Lib. XXXI.

„Ab ultima Maeotide, inter glaciale Tanaim et Massagetarum immanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes Alexandri claustra coercuerant, eruperant Hunnorum examina.“ S. Hieronym. in Epitaphio Fabiolae, ad Ocean: „Ecce tibi annis praeteritis (374—375) ex ultimis Caucasi rupibus immissi in nos, non iam Arabiae, sed septemtrionis lupi.“ Idem in epitaphio ad Holiorum.

„Romulus dixit, respondisse Hunnos (Atilanos) non longo locorum intervallo Medos divisos esse a Hunnis: neque ipsos nescire viam, cum olim fame per eorum regionem grassante, hac erupissent via, et ad Medorum oppida Boursich et Cursich usque penetrasse. Inde reversos; — ex hoc satis perspexisse, non magno intervallo Scythiam Hunnorum a Medis distare.“ Priscus Rhetor de legat. ad Atilam Hunn.

„Ultra Iberiae fines ad portam Caucasiam late se campus aperit equitabilis, et ubertim riguus. Regionis pars maxima alendis equis accomoda est, spatiisque porrecta planissimis. Ibi omnes fere populi, quos Hunnorum nomen complectitur, habitant, eorumque sedes paludem usque Maeotidem pertinent.“ Procop. de bello Pers. cap. X.

„Hunni initio sedes suas habuere Ripheis (Caucasiis) montibus propinquas. Horum pars una anno humanae salutis circiter CCC. ultra Maeotidem per orientem et Asiam

late vagata est. Alia Munducho (Mundiocho) Atiliae patre, et Subtaro (Ottaro) regibus gentes Gothorum bello adorta, qui circa Istrum agitabant multis fatigatos praeliis, sibi vectigales fecere.“ Philostor. Enniad. Libro IV. 8.

„Gens Hunnorum diu in accessis seclusa montibus, repentina rabie percita exarsit in Alanos et Gothos. Natio saeva, ut Priscus Rhetor refert: in palude Maeotide ulteriorem ripam insedit, venatione tantum, nec alio labore experta, nisi quod postquam crevisset in populos, fraudibus et rapinis vicinas gentes conturbavit.“ Orosius Hist. Lib. VII. Lásd Jornandest is de rebus Geticis lib. XXIV. feljebb.

„Anno Incarnationis Dominicae 375, diebus Valentis Imperatoris, et Damasi I. Romanae Ecclesiae Papae, Hunni in Scythia habitantes, magnum creverunt in populum; in unum congregati occidentales invadere regiones decreverunt, ac capitaneos eligentes sibi praefecerunt. His tandem compositis, capitanei supra dicti cum omni populo ad haec deputato ingentia moventes agmina, transitis paludibus Maeotidis, ac Gothis, gente robusta et famosissima propriis de sedibus expulsis, deinde aucta potentia animoque elati nihil sibi obstare posse arbitrantes, tamquam turbo vehementissimus, omnia evertentes, Bessos et Cumanos Albos, tandem Susdalos, dehinc Ruthenos crudeli sub dominatione pertranseuntes, in nigram Cumaniam, quae nunc Moldavia dicitur devenerunt, perdomitis nihilominus in transitu ipsorum a Tanai flumine universis barbaris populis tandem venerunt in Pannoniam.“ etc. Chron. Thur. l. c.

37. §. Ez abból is kiviláglik, mert a Chinai és Mongol hagyományok a Hy-nuknak Volgán átkelésöket egy szóval sem említik; a Tanais folyórul, Góthokról, Ba-

lamberről, Attila királyról, Dáciáról, Pannoniáról nem tudnak semmit; noha a chinaiak kivert szomszédjokkal meg nem szüntek levelezni; nyilván vallják, hogy földismeretök a Caspiumi tengeren innét nem hatott, a nyugoti lakosokról ismeretök csekély s hiányos.

„Ueber die Barbaren, die in Westen wohnten, haben wir wenig Nachrichten : unter den Tschin, und den sogenannten Streifenden Reichen hat man sich überhaupt, wie bekannt, wenig mit der Literatur beschäftigt. Der Tun-Hoang ist der älteste Name der Stadt, und des Districts Schatscheou, — der bekannt ist.“ Pei Kiu. I. c. p. 23.

„Die Notitzen über das jetzt von China entfernte Land, der Hy-nou sind natürlich sehr mangelhaft, die erste Nachricht hierüber steht in Weischu c. VII. v. 7. welche in den Folgen den Geschichtbüchern und Encyclopaedien bloß wiederholt, und nicht fortgesetzt, wie in Matualin. CCCXXXIX. v. 9. Neumann I. c.“

38. §. Hogy ne tudták, ne említették volna a Chinaiak a Hynuknak Volgán átköltözködöttöket, minekutána tudták és említették, az ő Alaniába hatássokat, hogy annak királyát megölték, földét elfoglalták; onnét gyakran becsapásokat tettek Armeniába és Mediába; hogy a Parthosok által gátolt napnyugoti kereskedésöket a magok földén átbocsátották; mindezeknek Volgán innen kellett megესniek. De ebben még inkább elárulák mind a Chinaiak mind Deguignes, Pray s Neumann régi geographiában járatlanságukat : nem tudván, vagy számba nem vevén, hogy háromféle, Volgán túlsó,

Volgán innenső, és Tanaison innenső Alania volt, melyhez képest ollyasmit tehettek a Hynuk Volgán túl, a mit Volgán innét nem tettek igazán; s hibásan a mi történt a túlsókkal, az innensőkkel közöltethetett, vagy kölcsönösen s általában. Így áll a dolog az Alánokkal is. A Volgán túlsók a chinai tudósítások szerint meghódíttathattak, királyuk megölettethetett, a nélkül, hogy ők átkeltek volna Volga vizén, vagy hogy ők is meghódíttattak, vagy királyukat elvesztették volna: mert mint Marcellin vallja: távol estek és különösen éltek egymástól. Az innensők a Vaskapun alól, Iberia és Caspium tenger között, a mostani Georgiában, Dagestán, Irán egy részében lakván, Armeniába és Mediába igazán becsaphattak; s ezen becsapások a közös nevű túlsóknak is tulajdoníttathatott s tulajdoníttatott is hibásan. A chinaiaknak északkeleti Párthosok által gátolt kereskedésöket is a felső Alánok átbocsáthatták a nélkül, hogy a Volgán átkeltek volna, mert arra ment a kereskedő ut, s több efféle. Mivel tehát a Hynok át sem költöztek Volga vizén, mindenek, mik közöttök és Alánok között történtek, a Volgán túl mentek végbe, az Alánokat is, kik innét laktak, nem ők, hanem az északi Hunok sodorták magokkal utjok közben, ők ütöttek velök együtt a Gothokra, Szarmata népekre, ők is adtak okot s alkalmat a népek költözködésére.

Hogy a Hynuk a Volgán innenső Alánokat meg nem hódítták, királyokat meg nem ölték, nyilván bizonyítja Marcellin Ammián, ki Julius császár táborában az Alánok

királya, mint persiai Vasall ellen viaskodott, mondván : „Cernebamus omnes terrarum ambitus, agminibus Persicis oppletos, et antegressum Regem Cozroëm vestis claritudine nitentem, quem juxta laevus incedebat Grumbates Chiouitarum Rex multis victoriarum insignibus nobilis; dextra Rex Albanorum pari loco et honore sublimis.“ Lib. XVIII. cap. VI.

Faustus Byzantinus Historicus is az Alánokat a Hunoktól megkülönbözteti : „Cozroës der 2. nach dem Tode seines Vaters Derdat (Deodat) regierte bloss neun Jahre, und hatte mit den Massageten, Albanern und Hunnen, und an den damals jenseits des Kurs (Cyrus) vohnenden barbarischen Völkerschaften viele Kämpfe zu bestehen.“ Wiener Jahrbücher der Literatur Band XII. p. 62.

Ugy szinte az örmény Chron. Moyses is : „Scythiae pars altera orientalibus Sarmatiae finibus fluvio Tanai ac Maeotica palude a Sarmatia prima distinguit, atque inde per Caucasios montes prope Iberiam, Albaniamque versus Caspium mare pertinet. Hi autem populi plurimi Sarmatiam alteram incolunt : Chazari, Hunni, Gudamakári, Massagetae.“ L. c. Ötödik söt tizedik században is fenn voltak Constantin császár tanúsága szerint l. c. cap. XII. tehát a Volgán innenső Alánok meg nem hódítottak, sem honjokból ki nem sodortattak. E sors a Tanaita Alánokat illette Marcellin szerint.

39. §. Ha a napkeleti Hynuk ütöttek volna be Európába, nyilván itt is mint napkeleten fejedelmöket Tschén-jounak, országokat Tschén-jou-wang-nak neveztek volna; maradékaik itt is mint ott, Kirgis Káizák voltak volna; és Attila kimulta után, ennek fiai

közötti viszálykodások és alattvalóiknak pártoskodása miatt, szétszolván és előbbi honjokba vonulván, keletre vagy Alaniába költözködtek volna; de mind ezek különben történtek: fejedelmöket királynak, orszá-
gukat kún birodalomnak nevezték; maradékaik kutur-
guri, uturguri s t. eff. Kunok lettek, és a Maeotosi tó
környékére vonultak vissza.

„Die Landschaft Yue-pán, jenseits der Kangkiu, oder der grossen Bucharei, zum Araal-See hingelegen, wo heutigen Tags die Kirgisch Kaisaken nomadisierend herumziehen, ward zuerst von den Flüchtigen Hunju des nördlichen Reichs in Besitz genommen, wo ihre Fürsten den Titel Tschen-jou fortführten. Nach den Fürsten war dieses neue Reich der Hun-ju Tschen-ju-wang, oder das Land des Königs Tschen-ju genannt.“ Neumann l. c. p. 34.

„Inter successores Attilae de regno orta contentio est, et dum inconsulte imperare cupiunt cuncti, omnes simul imperium perdidere. — Post multos ergo, gravesque conflictus favit Gepidis fortana inopinata: nam triginta fere millia tam Hunnorum, quam aliarum Gentium, quae Hunnis ferebant auxilium, Ardarici gladius conspiratorumve premit. In quo praelio filius Attilae natu major, nomine Ellac, occiditur. Reliqui vero ejus Germani, eo occiso fugantur, juxta latus Ponti Euxini. — Hunnorum Gens suas antiquas sedes occupavit. — Hernach quoque junior Attilae filius, cum suis in extremo minoris Scythiae sedes elegit, — Eminated — Zur et Uzindur, consanguinei ejus in Dacia rippensi — Attilae filii, qui contra Gothos quasi desertores dominationis suae, velut fugitiva mancipia, requirentes venerant, diu fatigati, pars quae in fugam

versa, eas partes Scythiae petiit, quas Danubii amnis fluenta praetermeant, quae lingua sua Hunivár appellant.“ *Jornand. de rebus Gethicis edit. Lind. p. 131. seq. Cf. Procop. de aedificat. Lib. 12. cap. 6.*

„Hunni omnes uni regi parebant, aliquando his quidam praefuit, cui duo erant filii Uturgur alter nomine, alter Kuturgur; patre mortuo, regnum inter se partiti, de suo nomine dixerunt subditos, inde alii Uturguri, etiam num, alii Kuturguri appellantur — Kuturguri accitis liberis et uxoribus consederunt, ubi etiam nunc habitant; eis paludem Maeotidem, fluviumque Tanaim, camporum aequosa longe ac late insidentes. — Uturguri cum suo Principe revertentes in patriam, ut eam deinceps tenerent soli, ad Paludem Maeotidem accesserunt.“ *Procop. de bello gothico Lib. IV. ad an. 551.*

„Praeter hos, qui Chabam sunt comitati, alii praelio praedicto erepti, in Pannonia permansisse, ac primum quidem in campo Cze glamez ő vocato sibi sedem fecisse, tandem in Erdes-elwe confinia Pannoniae se transtulisse, ac ipsorum vocabulo Székel se denominasse, perhibentur.“ *Chron. Thur. P. 1. cap. XXIII—IV. — Ihol az Európába, betörték királya Attila, maradékaik a Kunok és Székelyek s régi honjok Maeotis tavának környéke: nem a Hunjuk Tschen-juja, nem a napkelet, vagy Alania.*

40. §. Tudós Neumann egyedüli erőssége abban áll: a IV-dik századi Hunnok és XIII-diki Mongolok szintolly rútak, idomtalanok, vadak, rablók, hitetlenek, vérengzők s t. effélék voltak; a Mongolokat szintúgy festi le mint Marcellin Ammian a Hunnokat csaknem szórul szóra egy chinai rajzolat után, s felkiált: ez az

egy tekintet elegendő annak kivivására, hogy a 4-dik századi Hunnok, s a XIII-dik századi Mongolok azon egyek voltak; hozzá veti toldalékul : lám egy valaki látván a magyart, fellelte benne maiglan a Mongolfajot. — Ezen szóhatalom ellen, ugy látszik, nem is volna szabad kukkannunk; engedje meg mindazonáltal, hogy vitatása iránt némelly észrevételeket tehessünk, 1-ör: Némelly termeti, szini, arczulati, szokási, erkölcsi hasonlóság az éghajlat, életmód, nevelés s állapot közösségből a különbnél különb fajú s eredetű nemzetségekben is, látszató : a kimiveletlen, pásztorkodó, vadászó, harczos népekben, némi némü rútság, idomtalanág, vadság, kegyetlenség s t. efféle erkölcsstelenség kitünő, habár földünk más részéből valók is. Minthogy a IV-ik századi Hunnok szintolly vándor, pásztorkodó, vadászó, harczos, zsákmányozó északi nemzetségek voltak, mint a XIII-dik századi északi Mongolok vagy Hiunok; csuda-e, ha szintolly rútak, idomtalanok, szintolly szokásuak és erkölcsstelenek voltak? — Következik-e ezekből igazán : a miveletlen Hunnok a miveletlen Hynnokkal vagy Mongolokkal hasonlók voltak, tehát ugyanazonok? — Ekkép, mivel a Hunnok a Scythákkal az Alánokkal is hasonlítottak erkölcsseikre, szokásaikra s t. effélékre nézve; a Scythákkal, Alánusokkal is ugyanazonok voltanak volna. 2) Ezen néprajzatok ama népektől származtak, melyek tőlök egykor ellenkezést, háborgatást szenvedtek; a gyűlölség, megsértett nemzeti büszkeség, azért rútabbaknak, irtóztatóbbaknak is festeté őket,

mintsem valósággal voltak. — Hogy Marcellin Ammián epébe mártotta tollát a Hunnokat leírván, onnét bizonyos, mert Priskus, ki követségi tisztében Attilához a Magyar-Hunnokat közelebből ismerte, oly irtóztatónak nem lelte, s nem rajzolta. — Ez történhetett a XIII-ik századi Mongolokkal is; a büszke s más nemzeteket megvető Chinaiak szintolly iszonyatosoknak festették a Mongolokat, mint Marcellin Ammián a Hunnokat. Azon egy valaki pedig, ki magyart látván, maiglan benne Mongolra ismert, hitelt nem érdemel; bár Neumann se hitt volna neki önnön elvei ellen, azt állítván: hogy az atyafi népekben, a hosszas mással vegyülés által, a külső forma előbb megváltozik, mintsem a nyelv; a magyar nyelvünkről pedig vallván, hogy az hosszas idő által mongoliságát egészen elvesztette. — A Mongoloknak Hunnokhoz hasonlításából tehát az ő ugyanazonságuk nem következik. —

A német Fennek is hasonlítottak a Hunnokhoz; azért mégsem voltak azonok: „Fenni inter Venedos ac Peucinos, silvas ac montes colunt. Fennis mira feritas, foeda paupertas; non arma, non equi, non penates; victus herba, sponte e terra crescens, vestitus pelles; cubile humus; sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant; idemque venatus viros pariter et foeminas alit; passim enim comitantur, partemque praedae petunt, nec aliud infantibus ferarum, imbriumque suffugium, quam ut aliquo ramorum textu contegantur; huc redeunt iuvenes; hoc senum receptaculum, id beatius arbitrantur, quam inge-

mere agris, illaborare domibus, suas aliasque fortunas, spe metuque versare securi adversus homines, securi adversus Deos, rem difficillimam assecuti sunt, ut illis ne voto quidem locus sit.“ Tacitus de mor. Germanor. Lásd Ptolomaeus is más északi népekről. II. 5. stb.

Neumann az Alánokról így szól: „Die Alanen führten, wie die Hunnen ein nomadisches Leben, und gleichen Ihnen vollkommen in Sitten und Gewohnheiten, nur sind in Lebensweise und Kleidung weniger roh und schmutzig. Sie haben in ihrem Blicke etwas Furchtbare. Die Alanen können ein Heer von Hunderttausend Bogenschützen aufstellen. — Waren im Westen schon früher als Räuber — bekannt und berüchtigt.“ L. c. p. 37—38. S mind ezek rutsági s erkölstelenségi hasonlatosságukra nézve Hunjo-Mongoloknak nem ismertettek, hanem csak a Kunok?!

Hogy a középtermetű zömök Atila Hunjaitól s a Mongol-Tatároktól különböztek, azon prédikátor rendbeli atyánkfia tudósításából, ki őseinket Ural alján felkereste 1240-dikben, igen hitelesen tudjuk; szavai ezek: „In hac Ungarorum terra dictus Frater invenit Tartaros et nuncium ducis Tartarorum — qui dixit, quod ultra terram Tartarorum esset gens multa nimis, omnibus hominibus altior et maior cum capitibus ad eo magnis, quod nullo modo videntur corporibus suis convenire, et quod eadem gens de terra exire proponit, pugnaturi cum omnibus aliis, qui eis resistere voluerint et vastaturi omnia regna, quaecunque poterunt, subiugare.“ De facto Ungariae magnae Frater Richardus O. Pr. ap. Inn. Deser. Initia Hun. Tomo t. p. 176.

A Mongol-Tatárokról szintegy tudósít Albericus (Monachus trium fontium, ki irt 1241-ben): „Quidam homines,

qui Tartari appellantur, et quorum multitudinis numerus ignoratur, usque ad Caliphas et Baldach provinciam, totaliter destruentes. Horum forma: sicut ille, qui vidit, testimonium perhibet, talis est: caput habent grossum, et collum curtum; pectus valde grossum, brachia grossa, crura parua et grossa; mirabilis est eorum fortitudo; nullius sunt pietatis; nihil timent, nihil credunt, nec adorant, nisi suum Regem. — Siquis autem horum barbarorum terram, Originem, genus et mores plenius desiderat scire, legat Historiam Tartarorum, editam a Fratre Joanne de Palatio Carpini, Ordinis Fratrum Minorum, ab Apostolica Sede ad Partes illas destinato.“ Chronici a Leibritzio editi p. 571. — Hol itt a magyarral egyenlőség?!

Hogy Marcellin Ammián a Hunnok lefestésében epés-kedett, kitetszik Priscus Rhetor tanuságából, ki őket sokkal emberségesebbeknek tapasztalta: „Priscus Rhetor így tanusit a Kunok szokásairól s erkölcsiről: „Die beiden Gesandtschaften des östlichen und westlichen Reiches setzen ihre Reise gemeinschaftlich fort; sie fuhren über einige Flüsse und kamen endlich an einem grossen Ort, zur Hofburg des Atila. Es waren eine Anzahl Häuser aus fein geglätteten Hölzern und Balken zusammengefügt; zum Schmucke mit einer hölzernen Ringmauer umgeben, aber nicht mit Thürmen verziert, wie des Atila. Nicht weit davon war ein steinernes Baadhaus für Onegesius von einem Architekten gebaut. Die Steine hiezu wurden aus Pannonien herbeigeschafft. — Dem einziehenden Atila gingen viele Mädchen reihenweise entgegen, über deren Häupter weisse feine Leintücher empor gehalten wurden, so sieben oder auch mehr unter einem Tuche, welche hunnische Lieder sangen zum Preise und Ruhme des Königs. Als der Zug zur Behausung des Onegesius gelangte, kam dessen Ge-

mahlin, von einer Masse Dienerinnen begleitet, heraus, welche dem Könige Speisen und Trank überreichten. — Atila nahm ohne von dem Pferde zu steigen, einige Speise — er kostete den Wein, und begab sich hierauf in die Burg, welche herrlicher und höher dastand, denn alle Gebäude der Residenz. Die Gesandtschaft blieb bei Onegesius, der sie einlud bei ihm zu verweilen. Sie wurden von seiner Gemahlin und seiner ganzen ausgedehnten Verwandtschaft gar freundlich empfangen, und zum Essen galaden. Den folgenden Morgen, fährt unser Berichtstatter fort — ging Jemand auf mich zu, den ich, nach seiner hunnischen Kleidung wirklich für einen Hunnen hielt, und grüßte mich nach griechischer Weise mit χαῖρε. Der mich grüßte, war gut und schön gekleidet, hatte das Haupt nach hunnischer Weise ringsherum geschoren. — Ich erwiderte den Gruss des Mannes und fragte woher er sei und — sagte mir lächelnd, er sei ein reicher griechischer Kaufmann von Viminacium, der nach der Einnahme dieser Stadt, sammt seiner ganzen Habe dem Onegesius als Beute zugefallen wäre. — Später habe er tapfer gegen Römer und Achaziren gefochten, so wäre er dadurch frei geworden. Es gehe ihm jetzt gut, fügte er hin; viel besser als ehemals bei den Griechen; er habe mit einer barbarischen Frau Kinder erzeugt; speise täglich an dem Tische des Onegesius, und führe ein sorgenloses Leben. Ist der Krieg zu Ende, so leben die Hunnen von dem, was ihnen das Glück beschieden, ohne sich um die Zukunft zu bekümmern, und niemand hat das Recht ihnen die Gegenwart zu verbittern. — Die Römer gingen im Kriege gar leicht zu Grunde: denn da ihnen ihre Tyrannen verbiethen selbst die Waffen zu führen, so hänge ihr Heil von andern ab, die sich häufig ihrer gar nicht annehmen. Die Soldaten werden aber leicht

eine Beute der Feigheit ihrer Anführer. Der Friede sei aber, wegen der schweren Abgaben und Unbilde, die man von den Schlechten zu ertragen habe, da die Gesetze nicht gleichmässig für alle gehandhabt würden, noch unerträglicher als selbst der Krieg. Habe ein Reicher sich eine Ungerechtigkeit zu Schulden kommen lassen, so sei er sicher, ungestraft durch zu kommen; ein Armer hingegen, der aus Unkenntniss sich verfehlt, werde, wenn er den Ausgang des langwierigen kostspieligen Processes erlebe, der Strafe sicherlich nicht entgehen. Das erschrecklichste sei jedoch, dass man das Recht erkaufen müsse, denn kein Gerichtshof nehme eine Klage an, wenn nicht vorher das Geld für den Richter und seine Gehülfen hinterlegt werde.“ s a t. Neumannál pag. 64—65. Marcellin Ammián tehát a Kunokról írván, épébe mártogatta a tollát.

Gützlaff pedig így tudósít a Chinaiakról: „Als die Chinesen einen Vorsprung über die nahe liegenden Länder in Bildung gemacht — so sahen sie sich natürlicher Weise als die Meister aller Wissenschaften an, und blickten auf andere Völker als blosse Barbaren.— Wo dem biedereren Sinne des Volkes solcher Abscheu fehlte, da that die Regierung ihr bestes, um alle Ausländer mit den schlechtesten Farben zu schildern, und die Unterthanen von dem Gifte ihrer Mittheilung zu warnen.“ L. c. p. 5. Nyilván tehát a chinai irók is a Hynnokat rótabb szinben festették le a valónál. A Hunnok és Hy-nouk lefestéseiből tehát hiteles azonságot kihozni, nem szabad, nem lehet. — A Mongolokról Neumann mindazonáltal így tudósít: „Widerlich und abschreckend waren die Hunnen schon ihrer körperlichen Gestalt wegen, nach einstimmigen (?) Aussage der gleichzeitigen westlichen Quellen den Völkern Europas. — Ein gleiches erzählen die Chinesen von den Mongolen: diese That-

sache allein wäre hinreichend zu beweisen, dass Hunnen und Mongolen ein und dasselbe Volk sind. Die Schriftsteller des dreizehnten Jahrhunderts erfüllen mit Schrecken: der Kopf, so lauten die Berichte, bestand aus einer runden, misgestalteten, gelbbraunen, oder schwärzlichen Fleischmasse; aus den Augenhöhlen schielen unsicheres Blickes zwei funkelnde Augenapfel hervor, die man ihrer Kleinheit wegen füglich für leuchtende Feuerfunken hätte halten können. Zwischen den auf den Wangen hervorstehenden Backenknochen lag die Nase von Natur so klein und biegsam, dass man im römischen Reiche glaubte, die Mütter zerdrücken den kleinen das Nasenbein, wenn es noch weich ist, damit der Helm sich genauer an das Gesicht anschliessen möge. Die breiten, aufgeworfenen Lippen und das kurze Kinn. — Diese Theils angeborne, Theils absichtlich hervorgerufene Missgestalt des Kopfes und Gesichts ward auch ihren Nachkommen, den jetzigen Kalmucken, gemein, wie die Gewandtheit, und Schnelligkeit im Kampfe, ihre Ausdauer bei allen Entbehrungen und Mühseligkeiten des Lebens sehr gerühmt. — Welcher umsichtige Geschichtsforscher möchte wohl jetzt nach dieser bis ins Einzelste übereinstimmenden Schilderungen der Hunjo, Hunnen und Mongolen, in den östlichen Quellen der Jahrhunderte vor Christus, und in den westlichen des vierten und fünften, und den dreizehnten Jahrhunderts noch daran zweifeln, dass alle diese Völker zur mongolischen Rasse gehören? Auch hat Edwards heutigen Tags noch einen Theil der Ungern, welcher sich nach der Auflösung des Reichs Atila, mit den Finnen sich verbunden haben mag (??) bei dem ersten Anblick (!) als ächte Nachkommen der Hyuno-Mongolen der Völkerwanderung erkannt, und in der Weise die

glückliche Entdeckung Visde Loas, oder Dequignes durch physiologische Gründe bekräftigt (Edwards, Des caracteres Phisiologiques des Races humaines Paris 1829).“ Bátran mondhatni : hogy ollyan, millyennek a Mongol fajt tolmácsolá a t. iró, egy magyar sincs a világ hátán. — „Diesem aus der Vergleichung der äusserlichen Gestalt, und Weise dieser Völker hervorgegangenen Ergebnisse steht die Erklärung hunnischer Namen und Wörter nach dem ungrischen und finnischen nur scheinbar entgegen : Wir wissen, dass aus dem einen tartarischen Sprachstamme der Urzeit in dem Laufe der Zeiten drei einzelne Sprachen sich entwickelten; sind doch aus dem arischen, oder indogermanischen Stamme gar viele Sprachen hervorgegangen. Dass nun bei solchem Verhältnisse der tartarischen und finnischen Idiome zu einander, weil über die Grenze aller Geschichte hinaus reicht, sie allein genommen als Belege für die Abstammung, oder Gegenseitige Verwandtschaft, der Physich so verschiedenen Völker unbrauchbar befunden werden, bedarf keines andern Beweises.“ L. c. p. 25—32. — De, hogy az idő, elegyedés és műveltség előbb megváltoztatja a népek külső ábrázatját és termetét, mint nyelveket, kivált alakjokra nézve; megváltoztatván a magyarok nyelvét, megváltoztatta volna, annál inkább ábrázatjokat, termetöket is, ha valaha egyenlők voltak volna; de mivel egyenlők soha sem voltak, azért különbözök.

A legjelesebb írók a Chinaiaknál megismerték már, hogy azon termeti, ábrázati, erkölcsi rátság, mellyet némelleyek a Hunnoknak és Mongoloknak tulajdonítottak, minden északi vadnépekkel közös volt : „Ssema-tsim und Mantualin, am. an. Orte, Stimmen, selbst im Ausdrücke, mit der Schilderung der Hunnen bei Amianus so überein, als ob einer den andern abgeschrieben hätte. — Doch die

Sitten-Schilderung die im Sse-hi-ex von den Hunnen entworfen wird, wird von Tu-schi-sun, Begründer der methodischen Encyclopaedie, welche Mantualin bloss fortgesetzt hatte, auf die nördlichen Barbaren im Allgemeinen übertragen.“ — Neumann p. 26. Tehát a tudós írónak vallása szerint, a Hunnok és Mongolok azonítása az ő ábrázati, termeti s erkölcsi tulajdonságokra nézve, alaptalan.

41. §. Következőleg mivel a Hun-juk a napkeleti közép Ásiában tűntek fel, a Hunnok pedig a felső Ásiában a legrégibb időben; azok chinai birodalom mellékéről Krisztus születése után 94-dik év tájban vonultak Bucharába, ezek pedig még Krisztus sz. előtt költöztek Scythiába a Caspiumi tenger torkolatjához; amazok Bucharából is kiűzöttetvén, a Volgán túlsó Alaniában telepedtek le, emezek pedig a Caspiumi tenger torkolatjától északra, napnyugotra, keletre és délszakra elterjedtek; amazok Volga vizén innét nem hatottak soha; emezek pedig Volgán innét is szerzetek magoknak leg-hiresebb országot; nyelvökre, természetökre, szokásaikra, kivált vallási szertartásaikra is egymástól tetemesen különböztek; csak vadsági, pásztorkodó, vadászati, harczoskodó tulajdonságokban, mellyek minden északi bárdolatlan népekkel közösök, hasonlítottak egymáshoz, és maradékfelekezeteik is különböznek egymástól, vadonosságokat kivéve; a Hun-juk és Hunnok egyeredetűek, azon egy nemzet nem voltak, nem lehettek. — Azoknak maradékai a Kirgisek, Kozákok és Kalmukok; rokonaik a Mongolok, Tatárok, Törökök sat. Ezeké

pedig a Székelyek, Finnek, Lapok, Vogulok, Ostyákok, Tchuvaszok, Ugritzok; rokonaik a Magyarok. Ide üt ki T. Schlötzer vitatása is.

„Immer war im Nordost der Don die Gränze aller europäischen Erdkunde. Diesseits dieses Flusses zogen Ost-Gothen herum, und jenseits hörte man von Alanen; von hier an über dem Kaspischen Meere, bis ans Eismeer nach Norden, und bis Kamtschatka gegen Osten hin in diesem ungeheuren Weltstriche, wohnten oder weideten ungezählte Schaaren von halbthierischen Menschen. Von diesen Schaaren schwammen einige um das 374. J. n. Chr. über den Don herüber — Hunnen, ganz verschieden von Avarn, so wie von Ungarn, — hiessen diese Antropomorpha: das allererste Volk, das sich aus dem noch rohen Nord-Asien in das bereits gebildete Europa wagte. — Wo die Leute hergekommen und was für Schicksale sie vorhin gehabt, wussten die bizantische oder römische Annalisten nicht. — Seit dem Jahr 1756 meinten einige deutsche, und ungrische Geschichtsforscher, solches von sinesischen Annalisten erfahren zu haben; aber diese stupide Chronikenschreiber wissen selbst nichts! Sie spielen mit dem Worte Hiomnu, das Hunne sein soll, wie Griechen und Römer mit Scythe und Kelt; nennen alles Hunne was ihnen Nordwärts da oben 50—1000 Meilen weit von ihrem Wohnorte Weg vorkam, und knüpften die verschiedensten Völker bloss des gleichlautenden Namens wegen zusammen. — Viele sagen sie auch nicht einmahl, sondern es scheint nur ihrem französischen Uebersetzer nach seinem eigenen Geständnisse. — *Ily a lieu de croire; il paroît*; sagt zwar Herr Dequignes Hist. des Hunf T. I. p. 2. p. 298. 304. 342. aber mir — *ne paroît pas*; und am

wenigsten möchte ich auf ein blosses *paroitre* eine gewaltige Hypothese bauen. — Nur Europa war der Schauplatz der Hunnen ihrer Räubereien jenseits des Dons bis nach Derbend hatten sie nichts zu sagen, nichts geplündert; das parthische Reich hatten sie nie zittern gemacht, und mit Sina hatten sie so wenig wie mit Otaheiti *negociirt*. — War nicht schon beim Eingange nach Asien das grosse Volk der Hajateliten (weissen cultivirten Hunnen) im Wege? Und wie viele andere Völker lassen sich in diesem ungeheuren Raume denken, die alle Gemeinschaft zwischen der Donau, und dem Amur abschnitten?“ Schlözer l. c. p. 361 — 2. 369—370.

Csalatkozott tehát Pray is, vitatván : „Haec pauca, nisi me omnia fallant, satis esse reor, ad conciliandam systemati Dequinesiano fidem, quo Hunnorum Majores a primordiis fundati imperii prope Sinas coluisse, atque ex his sensim Hungaros-Mogores, qui se Mogores dicunt, Turcosque imo Cham-Tartaros, qui Chinam occuparunt, exortos fuisse, e Synicis Annalibus docet.“ — Epi. Respons. ad Bened. Cetto p. 234. Mert a Hynuk eleji a sinai birodalom kezdetétől fogva e mellett laktak ugyan, de nem a Hunok; sem ezektől, sem a Mongoloktól nem származtak a Magyarok, a Mongolok soha sem mondták magokat Mogoroknak; mellyből származott légyen a magyar név; sem a kunaival eltűnt Moagertől nem nevezetethettek el magyaroknak; mert századokkal előbb ismeretes volt a magyar név szomszédaiknál. S mivel a Hynukkal sem a Kunok sem a Magyarok nem atyafiak, tehát a Mongolokkal és Törökökkel sem lehetnek azon eredetűek.

T. Neumann maga elismeri ezen atyafi, rokon, s maradványt : „Peti, dies ist bei den älteren Chinesen die Benennung für Hy-nun, Türken und Mongolen. — Sind abe-

alle diese Barbaren eines und desselben Stammes: Sie werden bloss nach ihren Wohnsitzen in dies — oder jener Himmelsgegend unterschieden, auf welche sich die Namen gewöhnlich beziehen. Es ist ein und dasselbe Volk, sagen die Chinesen, welches unter den verschiedenen Dynastien des Reiches nur mit verschiedenen Namen bezeichnet ward: Hiongnu, Tukinei, Mong-ku, Tata. — So sehr auch jetzt Türken, Mongolen und Tungusen in Betracht ihrer körperlichen Gestalt und Gesittung unterschieden sind, die Sprachen dieser Völker legen ein unwidersprechliches Zeugniß ab von ihrer ursprünglichen Einheit.“ Neumann l. c. p. 24.

„Die Kalmüchen lassen heutigen Tags noch ihre Kinder auf einem Löfel reiten.“ Pallas Sammlungen I. 98. Bergmann, Nomadische Streifereien unter den Kalmüchen II. 52. Selbst bei den Budhaischen Kalmüchen und Buräten heutigen Tags finden wir noch eine Menge Gewohnheiten, wie sie Urväter, die einem Naturcultus ergebene Hiongnu und Mongolen hatten in früheren Jahrhunderten.“ Neumann l. c. pag. 32.

Hirdetik ezt más tudósok is: „Per lapidosa et salebrosa infra regionem Ural meridionalem deserta Kirgis Kasacei vagantur; stirps Kirgiscorum sinensibus vocabulo Ki-li-ki-sse nota antiquissimis temporibus, terram inter superiorem Jenisei et Obi fluvios vacuum inhabitabat; nomine Hakas (Ha-ki-assu) vocati — temporibus Tschinkis Chani inclinarunt, occasum versus, subin mare usque Caspium sparsi Turcico nomine Kozaki, quod equitem et beligerum notat, dicti; semet Sara-Kozakos nominant, id est deserti equites (Steppen Kaisaken) Kirgisiorum vocabulum suis nomadibus relinquunt. Sententia Abulgasi veterum Mongolum (Hun-jo) sunt poster. Physiognomia eos

Mongoles, lingua Turcos prodit. — In tres tribus (Horden) secesserunt; magna ad ortum, in vicinia Taskend et Kokan, media ad boream usque superiorem. Irtisch fluvium, ac deserta Arabiae, minor ad occasum inter lacum Aral et mare Caspium accedunt.“ Lewschin Alex. Beschreibung der Horden und Steppen der Kirgisch-Kaisaken. Petersburg 1832. Th. II. p. 194—195. Meier bei Lebedours Reisen II. p. 450.

42. §. Ezekkel szóról szóra, okról okra, ellenvetésről ellenvetésre kísértem a tudós Neumann író, ki a középkeleti Hy-noukat a nyugoti Hunnok—Atila Kunjaival is ugyanazon nemzetségnek vitatta Deguignes állítása szerint; ellenmondásomat s minden kifogásaimat hiteles tanúságokkal igazoltam; felhordtam tulajdon szavaikat. Szabad legyen mind maga, mind Deguignes, Pray s követőjik csalódásainak okait is felfedeznem: Fő oka volt a régi Geographiában s időszámításban járatlanságuk, melly a Historikusban nagy hiány. Ide járult a névhasonlóságból a nép ugyanazonságra következtetés, melly logikai bűn. Mindkettejét megrótták a történetvizsgálókban a legjelesebb tudósok. Botlásuk használna bár másoknak, kivált a magyaroknak szükséges óvásul!!!

„Historicum, non item Chronologum et Geographum, virum esse utroque carentem oculo natum de coloribus disserentem, nemo eruditorum dubitat. Historicum autem, Chronologum et Geographum non etiam Logicum tam pugnat, quam esse Pictorem egregium arte delineandi prorsus destitutum.“ Max. Hell Adjum. memoriae Praef.

„Die Unwissenheit, Stolz und ungerechte Vergleichung haben die weitschweifigen und unbestimmten Namen : Scythen , Hunnen , Türken geboren : man fasset unter denselben eine Menge Völker zusammen, die nichts als etwa die Lage mit einander gemein hatten ; deren ein jedes seine eigene Herkunft , Jahrbücher , folglich auch eine eigene mögliche Geschichte hat.“ Schlötzer l. c. p. 108.

„Die Völker-Verwandtschaft findet statt, wenn durch die Geschichte oder physische Gleichförmigkeit ergiebt, eine bedeutende Menge von Wörtern vorkömmt; die bei übereinstimmenden Lauten gleiche Bedeutung haben, wo sich denn auch in dem grammatikalischen Baue der Sprache unverkennbare Aehnlichkeit auffinden lassen.“ Klaproth l. c. p. 40.

Végre : mit máskor kértém, ismétlem : „Ut proin tandem aliquando Exteri benigniores in discernendis Maioribus nostris fiant; domestici vero in unam cedant sententiam, aut consultis scriptoribus antiquis, et itinerariis recentioribus, non Andebatarum more, depugnent, precandum.“ — De peregrin. nominibus Magyarorum unitarum sedium indiciis. p. 80.

Csalódás igazítása

Croy és Rübenprei nemzetségeknek II-dik András királyunk azon nevű fiától származtatása iránt.

Mind kül- mind belföldi történetvizsgálóink figyelmét elkerülte eddig Alberik szerzetes, krónikairónak, ki 1246-ig élt, II. András királyunk, azon nevű fiának halála iránti tanúsága, melly így szól : „A. 1234. Circa hoc tempus mortuus est Dux Andreas, vir forma decorus, Regis Andreae filius.“ L. Alberici Monachi trium fontium chronicon. Editum a Gu. Wil. Leibnitz. Hannoverae A. M. DC. IIC. p. 550. — Rejtve volt előttünk a magyar kir. kamara levéltárában Bélának II. András fiának s azon András herczeg testvérének oklevele is, melly így mond : Bela — Illustris memoriae frater noster Andreas. — Anno Domini 1245. — Ezekhez képest lőn, hogy a Paduai szerzetes II. András királyunknak Estei Beatrixszal egybekelését, és annak fiait, Bélát és Kálmánt megnevezvén, Andrást 1234. évben nem említi. Lásd Monachus Paduanus apud Muratorii Scriptores Tom. VI. p. 228. — Így juthatott Dániel is, ki IV. Béla koronáztatásakor ennek lovát vezette, a galicziai herczegségre, melly Kálmánnak lelépte után

András herczeget illette, ennek 1234. kimulta miatt, tudniillik.— Minthogy pedig András herczeg, Jerusalemi András harmadik szülötte, itthon halálozott meg, sem a Croy nemzetségnek Franciaországban, sem a Rübenpreé Flandriában, törzsökeleje nem lehetett.
